

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного обліку і аудиту

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА
ПРОГРАМА**

Галузь знань

Спеціальність

Міжнародний облік і аналіз

05 Соціальні та поведінкові науки

051 Економіка

Форма навчання: **очна (денна)**

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У
СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ**

здобувача **Соболь Діани Олександрівни**

Науковий керівник: **к.е.н., доцент Гавриловський Олександр Степанович**

Робота допущена до захисту

перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувачка кафедри: **д.е.н., професор Галенко О. М.**

Київ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	6
1.1 Поняття та причини виникнення банкрутства підприємства	6
1.2 Види банкрутства підприємства	14
1.3 Контролінг як основа формування програм антикризових заходів підприємства.....	18
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	28
2.1. Науково-теоретичні підходи до аналізу неплатоспроможності підприємства	28
2.2. Методи та моделі аналізу неплатоспроможності підприємств в Україні	36
2.3. Оцінка можливостей відновлення платоспроможності підприємств в умовах воєнного стану.....	48
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	55
РОЗДІЛ 3. АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ДІАГНОСТИКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА.....	56
3.1. Визначення та обґрунтування концепції антикризового менеджменту підприємства.....	56
3.2 Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства	65
3.3. Особливості визначення прихованого, фіктивного та умисного банкрутства.....	77
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	85
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Разом із здобуттям Україною статусу незалежної держави було розпочато процес ринкових реформ, що призвели до появи нових суб'єктів господарювання різних форм власності. Були засновані нові компанії, що провадили діяльність за рахунок самофінансування, в умовах високої конкуренції, вільного ціноутворення та комерційного розрахунку. У міжнародній економічній системі відносин почалася економічна інтеграція України. Виникли спільні підприємства, випуск цінних паперів задля залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, позик, розпочалася приватизація і націоналізація активів. Паралельно з новими умовами взяла курс на зростання й складність економічних зв'язків. За період в понад 30 років незалежності економічні показники нашої держави то знижувались, то зростали, структура та напрямки зовнішньоекономічної діяльності видозмінювалися, проте реалії сьогодення внесли свої вагомні корективи та змусили українські підприємства задатися питанням щодо їх майбутнього та умов подальшого функціонування.

Актуальність роботи обумовлена тим, що в умовах сучасності, яка проявляється в конкуренції, глобалізації та інтеграції, сучасні компанії мають бути конкурентоспроможними, фінансово стабільними та здатними змінювати свою організаційну структуру. Однак не всі бізнеси відповідають цим вимогам. Раптова зміна умов ведення бізнесу, викликана різноманітними проявами економічної нестабільності, збройними конфліктами та війнами на території суверенних держав викликають кризові явища на рівні підприємств та породжують термін неплатоспроможності, як основної проблеми, з якою зіштовхуються як українські, так і зарубіжні компанії сьогодні.

Проблеми дослідження банкрутства знайшли відображення у працях відомих вітчизняних та зарубіжних учених. Серед них Великий Ю Лис Р., Ковальов В., Бланк І., Градов А., Грязнова А., Іванов Г., Спрінгейт Г., Кошкін В., Р.Тафлер, Мінаєв Е., Грамотенко Т., Зьома О., Е. Альтман., Спрінгейт Г., Дж.К. Ван Хорн, Г. Тішоу, Дж. Фулмер та інші.

Не зважаючи на велику кількість досліджень у галузі, досі немає єдиної думки щодо сутності банкрутства, а окремі питання щодо визначення причин банкрутства, його наслідків та заходів запобігання залишаються невизначеними з точки зору сучасних умов господарювання та швидкої зміни зовнішнього середовища.

Основною метою дослідження є обґрунтування теоретичних і прикладних засад неплатоспроможності підприємств та методичного інструментарію комплексного реагування на кризові процеси.

Для досягнення поставленої мети були визначені та вирішені такі завдання: опрацювання поняття та причин виникнення банкрутства підприємства а також його видів; дослідження варіантів антикризових заходів підприємства; вивчення підходів для оцінки фінансового стану підприємств; визначення науково-теоретичних підходів до аналізу неплатоспроможності підприємства; оцінювання можливостей відновлення платоспроможності підприємства; визначення та обґрунтування концепції антикризового менеджменту підприємства; прогнозування ймовірності банкрутства підприємства; особливості визначення прихованого, фіктивного та умисного банкрутства.

Об'єктом дослідження є функціонування підприємств у світовій економіці в умовах, що передують неплатоспроможності.

Предметом дослідження є практичні та методичні питання аналізу банкрутства підприємства.

В процесі досліджень було використано загальнонаукові та конкретні методи дослідження.

Серед загальнонаукових методів використовувалися: діалектичний абстрактно-теоретичний, методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, історичний, які застосовувалися в узагальненні теоретико-методологічних положень, розробки практичних рекомендації щодо банкрутства та організації протидії йому. До конкретних методів увійшли: факторний аналіз відхилень, відбір показників, екстраполяція та порівняння.

Інформаційною базою для написання дипломної роботи є нормативно-правові акти у галузі підприємництва, статистичні бази Європейського Союзу, Міжнародний валютний фонд, нормативні документи органів влади України, Державна служба статистики України стали інформаційною базою опитування для дисертації. Всі дані статистики ,що були використані в роботі, є загальнодоступними. У дослідженні використано велику кількість наукової зарубіжної та вітчизняної літератури.

Кваліфікаційна магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Поняття та причини виникнення банкрутства підприємства

В умовах сьогодення, у час глобалізації економіки підприємства перебувають під впливом численних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що суттєво стримує розвиток їх діяльності. Сьогодні держава має значно менший вплив та відсоток втручання в функціонування підприємств, внаслідок чого відповідальність за їх діяльність лежить на них самих. В процесі свого розвитку український бізнес зіштовхується з низкою проблем, що пов'язані з неплатоспроможністю та збитковістю, що в свою чергу призводить до виникнення такого економічного явища як банкрутство. Банкрутство - схвалена господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити прийняті судом вимоги кредиторів, не інакше як шляхом застосування ліквідаційної процедури. [1, с.24]

Банкрутство є найважливішим елементом правового регулювання сучасних ринкових відносин. Економіка країни повинна бути передбачливою щодо збоїв загальної системи антикризового управління. Тому для своєчасного прийняття управлінських рішень необхідні передові методи та засоби антикризової діагностики. Питання про визнання організації банкрутом є актуальним і для інших об'єктів. Наприклад, ліквідація підприємства, створеного засновниками, означає збитки майна, вкладеного як внесок до статутного капіталу. Акціонери, які купили придбані акції компанії не отримають прибутку, а також будуть втрачені вкладені кошти. Постачальники втрачають одного із споживачів своєї продукції, а покупці втрачають постачальника товарів і послуг, що порушує нормальне функціонування цих контрагентів.

Таблиця 1.1

Підходи до трактування поняття «банкрутство»

Автор	Поняття «банкрутство»	Ключові слова
Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»	Банкрутство — визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.	Неспроможність боржника відновити свою платоспроможність.
О.О. Терещенко	Банкрутство — це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в Встановлений для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.	Неспроможність задовольнити вимоги кредиторів і виконати зобов'язання перед бюджетом
Бланк І.О.	Банкрутством є встановлена в судовому порядку фінансова неспроможність підприємства, тобто нездатність підприємства задовольнити встановлені строки пред'явлені до нього з боку кредиторів вимоги та виконати зобов'язання перед бюджетом.	Фінансова неспроможність підприємства
О.Л. Пластун	Банкрутство — це підсумковий результат глибокої фінансової кризи, що унеможливує нормальну діяльність підприємства та робить його неплатоспроможним.	Підсумковий результат глибокої фінансової кризи
Н.А. Голощанов	Банкрутство підприємства — неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями, повернути борги у зв'язку з відсутністю у нього грошових коштів для сплати.	Неспроможність боржника платити за своїми зобов'язаннями
О.Я. Базилінська	Банкрутство — це неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом.	Неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями
С.М. Адрущак	Банкрутство — це визнане судовими органами незадовільне господарське становище фізичної чи юридичної особи, ознакою якого є припинення розрахунків за зобов'язаннями через нестачу активів у ліквідній формі.	Незадовільне господарське становище
Р. Брелі та С. Майерс	Банкрутство — це ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті. Банкрутство пов'язано з реалізацією катастрофічних ризиків, що виникли в процесі її невдалої фінансово-господарської діяльності.	Ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті.
А.С. Яблонська	Банкрутство — це з юридичних підстав ліквідація підприємства, яка виявляється у неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити у встановлений для цього термін пред'явлені йому кредиторами вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.	Юридична підстава ліквідації підприємства
Г. Ляшенко	Банкрутство в умовах ринкової економіки є наслідком незадовільного управління підприємством, нехтування впливу різноманітних факторів мікро- і макросередовища, а тому його правомірно розглядати як плату за економічну свободу у виборі напряму господарської діяльності, ринків збуту, у ціноутворенні, найманні робочої сили.	Наслідок незадовільного управління підприємством
Авторське трактування	Банкрутство — абсолютна неплатоспроможність боржника, що є наслідком глибокої фінансової кризи, внаслідок якої підприємство не може задовольнити пред'явлені йому кредиторами вимоги.	

Джерело: розроблено автором на основі [1, с.46; 2, с.74; 3, с.19; 5, с.116; 10, с.6-7; 11, с.72; 13, с.143]

Особливо важливо для підтримки сприятливого стану окремих галузей і економіки країни вцілому використання аналізу і прогноз ймовірності банкрутства.

Після аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства, стає можливим прогнозувати ймовірність події банкрутства, для визначення економічної «хвороби» боржника, яку тим не менше забезпечує управління з можливістю вчасно підготувати та реалізувати ряд антикризових превентивних заходів ліквідація компанії.

Банкрутство – це багатогранний термін, який асоціюється з багатьма пов'язаними умовами, включаючи фінансову кризу, неплатоспроможність, заставу, ліквідацію, судові процедури, примусове виконання, конфіскацію та навіть фінансову чи організаційну кризу як наслідок. [2, с.17] Це явище визначається як юридично, так і економічно. У юридичному сенсі – це феномен Інституту права, який створено з метою припинення кризової ситуації на підприємстві шляхом усунення його з ринку. [3, с.64] З економічної точки зору банкрутство - це неспроможність підприємства виконати свої фінансові зобов'язання разом із відсутністю перспектив покращення економічного стану суб'єкта господарювання. [4, с.131]

В Україні відбувся досить довгий шлях становлення та розвитку Інституту банкрутства. За часів Радянського Союзу процедура банкрутства була регламентована, але на практиці вона не використовувалася.

Відродженню інституту банкрутства посприяло проголошення України незалежною державою та визначення економічного вектору розвитку ринкових відносин. Внаслідок цього виникла необхідність нормативно-правового врегулювання підстав, порядку та наслідків неплатоспроможності боржника.

Нововведенням у вітчизняному правовому секторі став Закон України «Про банкрутство», прийнятий постановою Верховної Ради України від 14.05.1992 р. № 2344-XI, на зміну якому приходили та впроваджуються й

дотепер нові законодавчі акти, кожен з яких має на меті удосконалення державного регулювання у сфері відновлення платоспроможності та банкрутства підприємств та організацій. [4, с.27]

Говорячи про інші країни, в США, наприклад, розвиток законодавства про банкрутство тут можна розділити на два періоди. У перший період, що охоплює більшу частину дев'ятнадцятого століття, Конгрес ухвалив три закони після фінансової кризи. Проте, через кілька років закон було скасовано через звинувачення у високих витратах і корупції. Другий період починається у 1881 році, коли асоціації торговців і виробників об'єдналися в національну асоціацію для лобіювання федерального законодавства про банкрутство. На відміну від попередніх вимог закону про банкрутство, які були в основному результатом кризи, вимоги закону про банкрутство в кінці дев'ятнадцятого століття були постійним законодавством для задоволення потреб комерційної нації. У 1898 році був прийнятий Уніфікований закон про банкрутство, і відтоді в Сполучених Штатах діє закон про банкрутство. В Польщі банкрутство врегульовується з 28 лютого 2003 року законом «Про банкрутство» [13, с.46]. Відповідно до його положень, банкрутство оголошується а боржник, який став неплатоспроможним, тобто. неможливо отримати належні кошти зобов'язання або грошові зобов'язання перевищують вартість їх активів [12, с.119].

Сьогодні в Україні продовжується реформа системи банкрутства, спрямована на покращення бізнес-середовища та підвищення інвестиційної привабливості країни. Процедура банкрутства здається серйозною проблемою для кредитора, оскільки зазвичай це виснажливий і тривалий процес. З метою його прискорення та підвищення ефективності у 2019 році було прийнято Кодекс України з процедур банкрутства (далі — «Кодекс»). Одним із завдань Кодексу є задоволення вимог кредиторів. Але він також спрямований на захист прав боржників. Основними ознаками процедури банкрутства в Україні є наступні. [15, с.8]

Ініціатором банкрутства юридичної особи може бути як кредитор, так і боржник юридичної особи. Проте кредитори можуть об'єднати свої вимоги та подати до суду одну спільну заяву.

Раніше заяву про порушення справи про банкрутство міг подати лише кредитор, безспірні вимоги якого становили не менше трьохсот розмірів мінімальної заробітної плати. Це поставило кредиторів з меншими вимогами в не вигідне становище.

Сьогодні це обмеження знято. Для подання заяви достатньо лише наявності грошової вимоги до боржника. Крім того, кредитор не зобов'язаний додавати докази стягнення суми боргу з боржника.

Однак за заявою кредитор несе такі витрати, як судовий збір і авансовий платіж конкурсному керуючому.

При порушенні справи про банкрутство відповідна інформація оприлюднюється на сайті української юстиції, яка є відкритою та безкоштовною. Це дає всім кредиторам можливість ознайомитися з відповідною справою та заявити свої вимоги протягом 30 днів з моменту її публікації.

Одночасно накладається мораторій на вимоги кредиторів. Це означає, що грошові зобов'язання боржника, навіть ті, що настали до мораторію, призупиняються.

Варто зазначити, що провадження у справі про банкрутство юридичної особи не може бути зупинено, що беззаперечно впливає на його тривалість. Кодекс передбачає обмежений перелік судових рішень, які можуть бути оскаржені в касаційному порядку. Очевидно, це позитивно впливає на швидкість розгляду справ. Таким чином «недобросовісні» боржники позбавляються можливості безпідставно затягувати процес, подаючи необґрунтовані скарги.

Кодексом передбачено низку правових механізмів для активної участі кредиторів у процедурі банкрутства.

Після відкриття провадження у справі суд за заявою кредитора може вжити заходів до забезпечення його вимог, зокрема заборонити боржнику вчиняти правочини без згоди конкурсного керуючого; та зобов'язання боржника передати цінні папери та майно на зберігання третім особам.

Чітка процедура аукціону в електронній торговій системі забезпечує прозорість і знижує корупційні ризики. Щоб задовольнити якомога більше вимог кредиторів, Кодексом передбачено проведення першого аукціону без можливості зниження початкової ціни. Наступні аукціони можуть бути проведені з можливістю зниження початкової ціни лише за згодою забезпеченого кредитора або комітету кредиторів.

На жаль, у порядку розпорядження майном є випадки, коли боржник не вживає заходів щодо збереження свого майна, перешкоджає діям розпорядника майна, порушує права та законні інтереси кредитора. У такому випадку кредитор має право звернутися до суду з вимогою про припинення повноважень керівника або органу управління боржника та покладення виконання його обов'язків на розпорядника майна.

Кредитор також може ініціювати відсторонення конкурсного керуючого, якщо останній не виконує або неналежним чином виконує обов'язки або зловживає своїми правами. Крім того, після подання комітетом кредиторів заяви суд може відсторонити конкурсного керуючого незалежно від підстав.

Крім зазначених вище варіантів, у провадженні у справі про банкрутство кредитор може заявити про визнання недійсним правочину, за яким боржник, наприклад, безоплатно відчужив майно або подарував його за ціною, вищою за ринкову. Це стосується не лише операцій боржника після порушення провадження у справі про банкрутство, а й операцій боржника протягом трьох років, що передували їй.

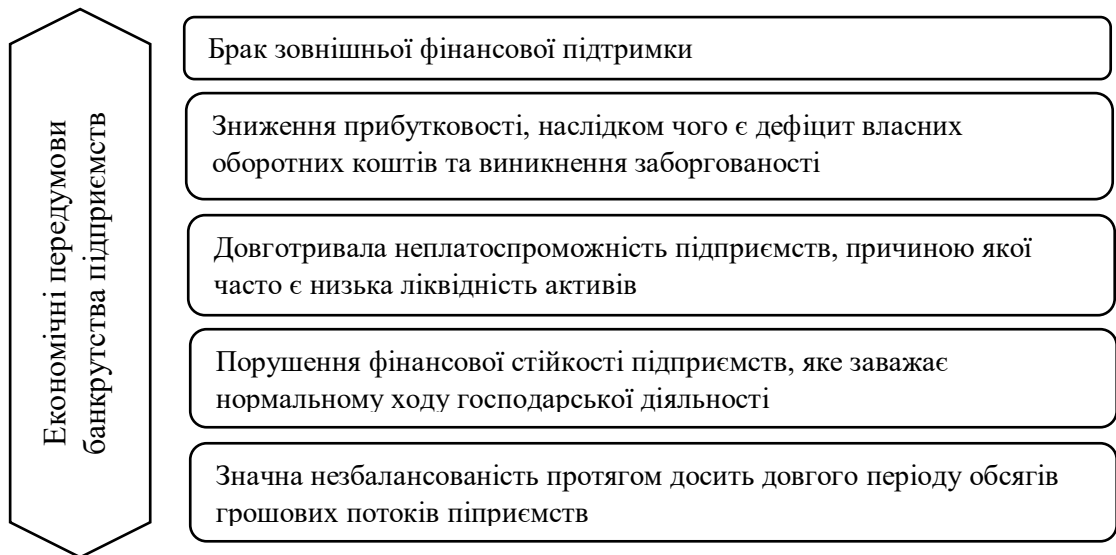


Рис.1.1 Економічні передумови банкрутства підприємств [23, с.102]

Для регулювання відновлення платоспроможності фізичної особи введено абсолютно нові законодавчі положення. Цей варіант дозволяє боржнику, який перебуває в скрутному становищі, самостійно ініціювати провадження у справі про банкрутство. Кредитор не має права подавати таку заяву.

Перевагою такого порядку є те, що після закриття провадження у справі суд приймає рішення про звільнення особи від боргів. Однак це не стосується компенсації за каліцтво, шкоду, заподіяну здоров'ю, аліментів та інших вимог, пов'язаних з особою.

Незважаючи на позитивні зміни, важливо пам'ятати, що на фізичну особу, яка оголосила про банкрутство, застосовуються наступні обмеження та наслідки:

- відсутність протягом п'яти років права повторно порушити справу про банкрутство;
- необхідність письмового повідомлення кредиторів про банкрутство протягом наступних п'яти років;
- втрати бездоганної ділової репутації на наступні три роки.

Таким чином, українське законодавство про банкрутство спрямоване не лише на прискорення процедур у справах про банкрутство, а й на підвищення ефективності механізмів захисту бізнесу в таких випадках. Кодекс передбачає ряд заходів, за допомогою яких кредитори можуть контролювати провадження у справі про банкрутство. Ці нововведення вивели цю процедуру на новий рівень прозорості та якості.

Варто підкреслити, що банкрутству підприємства передують ряд причин або симптомів як внутрішнього (ендогенних, які вказують на основні причини неплатоспроможності значної частини підприємств) так і зовнішнього (екзогенного) характеру [19, с.152]. Внутрішні причини включають наступне [21, с.85]:

- погана фінансова політика, що призводить до високого рівня заборгованості,
- втрата ринків збуту,
- відсутність чітко сформованої стратегії компанії,
- занадто висока заборгованість,
- недостатній фінансовий контроль укладених договорів.

Зовнішні причини набагато складніші за внутрішні, оскільки вони залежать від ситуації в країні — політичного, макроекономічного, соціального, а також внутрішнього становища партнерів, інвесторів та клієнтів. Внутрішні і зовнішні причини відрізняє передбачуваність, а також інтенсивність ефектів [22, с.117].

1.2 Види банкрутства підприємства

Питання щодо видів банкрутства є досить диференційованим, адже їх класифікація є розгалуженою. Структура представлена на рисунку 1.2.

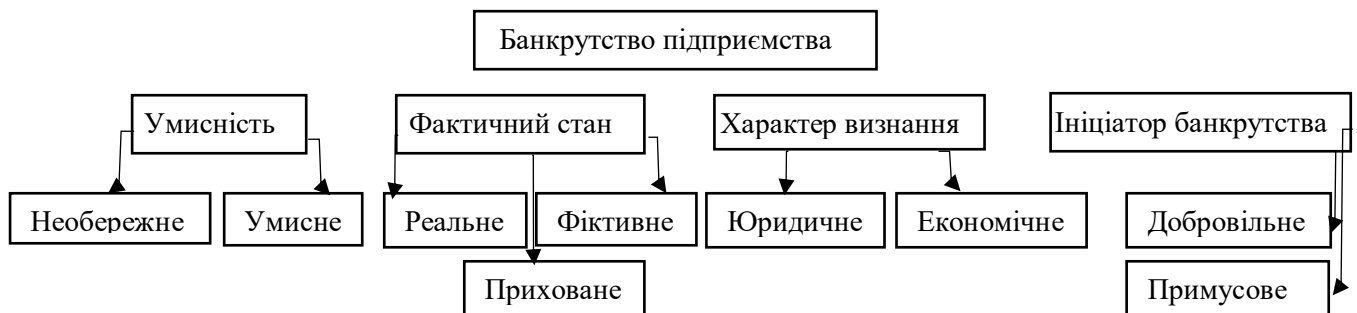


Рис.1.2 Узагальнення різних видів банкрутства за класифікаційними ознаками[12,17,20,21,22,23]

Таким чином, спираючись на праці багатьох дослідників з теми Інституту банкрутства та опрацювавши їхні підходи щодо його класифікації, було створено узагальнену схему, що поєднує всю оброблену інформаційну базу.[19, с.53]

Розглядаючи банкрутство з точки зору умисності розрізняють необережне та умисне банкрутство. Перше всвою чергу включає:

- реальне – це абсолютна неспроможність відновлення своєї нормальної фінансової, операційної та іншої діяльності;
- технічне – це неспроможність поновлення діяльності у зв'язку з простроченням дебіторської заборгованості.

Друге за своєю дійсністю поділяється на таке, що:

- має за головну мету безпосередньо ухилення від сплати податків та позовів з боку кредиторів;
- спрямоване на зміну власника завдяки створенню нової організації через бюджет організації, яка банкрутує;
- зумовлене конкурентною сутічкою, здійснюється представниками других організацій. [32]

Відповідно фактичного стану підприємства розрізняють:

- Реальне – суцільна неспроможність підприємства відновити свою фінансову стійкість та платоспроможність в наступному періоді через реальні втрати капіталу, тому таке підприємство в законному порядку визнається банкрутом.
- Банкрутство, що приховується:
 - Ключовим завданням є залучення коштів на підприємство задля задоволення власних потреб персоналу з управління;
 - Основним моментом є уникнення звинувачень та покарань через неефективне або некомпетентне управління;
 - Сподівання щодо покращення фінансового стану компанії.
- Фіктивне банкрутство:
 - Суб'єкт ухиляється від сплати податків;
 - розкрадання і відчуження коштів задля подальшої ліквідації;
 - упровадження санаційних процедур задля залучення додаткових коштів.

За результатом розгляду справи існують ліквідація бізнесу і оновлення фірми. Відповідно до ініціатора банкрутства: добровільне та примусове. Від причини виникнення – екзогенно типу, ендогенного типу, банкрутство діяльності чи бізнесу, або банкрутство власності. Також існує юридичний та економічний характер визнання.

Виділяючи національну приналежність сторін можна визначити національне та транснаціональне. Щодо ступеня задоволення вимог під час ліквідації є повне або часткове задоволення.

Не можна не звернути увагу на фінансову стабільність організації. В економічній літературі немає чіткого поняття, що таке «фінансова стабільність» є, але, як правило, мається на увазі кінцевий показник, що характеризує фінансовий стан економічного суб'єкта в цілому. Зауважте, що Поняття «фінансова стійкість»

організації багатогранне, більше багатоаспектніше, ніж поняття «платоспроможність» і «кредитоспроможність», оскільки нім включає оцінку різних аспектів діяльності організації.

Метою визначення фінансової стійкості суб'єкта господарювання є своєчасність виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності підприємства, а також у структурі активів і пасивів, вже сформованих при цього підприємства. Для досягнення цієї мети необхідно виконання окремих завдань, у тому числі визначення ступеня фінансової стійкості виявлення проблеми порушення фінансової стійкості, розробка заходів спрямовані на підвищення фінансової стабільності.

Доречно визначити чотири види фінансової стійкості:

- Абсолютна фінансова стійкість - характеризується високим рівнем платоспроможності;
- Нормальна фінансова стійкість - характеризується нормальною платоспроможністю і раціональним використанням позикові кошти;
- Нестійкий фінансовий стан - характеризується порушенням нормальної платоспроможності як а також залучення додаткових джерел фінансування;
- Кризовий фінансовий стан - характеризується відсутністю джерел фінансування, в компанія знаходиться на межі банкрутства.[32, с.24-31]

Сутність фінансової стійкості полягає в стабільній платоспроможності за рахунок достатньої частки власний капітал, що дозволяє успішно керувати фінансовою стійкістю, а також робить організацію незалежною від кредиторів .

Це в свою чергу зменшує можливість банкрутства юридичної особи. Безпосередньо фінансова стабільність залежить від результатів діяльності підприємства.

Отже, якщо підприємство виконує норми виробничо-фінансових планів, то таке підприємство є більш стійким, в порівнянні з підприємством, яке повністю або частково не виконує ці плани. Тому під час пандемії та введення різноманітних обмежень на діяльність підприємств різко знижується фінансова стійкість суб'єктів господарювання через а значне зниження обсягів виробництва та реалізації товарів.

Також можна спостерігати порушення фінансової стабільності у зв'язку з залучення організацією кредитних і позикових коштів, розмір яких перевищує існуючі активи. Якщо така ситуація виникає, організація не може повністю виконувати свої зобов'язання з погашення кредиту, що багаторазово збільшує ризик банкрутства. Такі ризики значно зростають під час пандемії та введених обмежень.

Та все ж основною причиною банкрутства є неплатоспроможність, під терміном прийнято розуміти неспроможність організації своєчасно виконувати свої зобов'язання по сплаті платежів порядку та в повному обсязі.

Діагностика банкрутства базується на моніторингу внутрішніх і зовнішніх явищ компанії, що дозволить визначити причини і, як наслідок, вид можливого банкрутства. Економічні ознаки будь-якого виду банкрутства можна виявити за 1-2 роки до визнання підприємства неплатоспроможним, до появи явних ознак.

Керівницький персонал повинен досліджувати економічний стан підприємства в динамічному режимі, використовуючи планові та фактичні значення основних фінансових показників. Загальними показниками погіршення фінансового стану та можливості банкрутства є: збитковість за останні 2-3 роки; коефіцієнт струму < 2 ; коефіцієнт власного фінансування $< 0,1$; рентабельність менше власного капіталу; власний капітал менше позичкового; зменшення інвестицій кредиторів і власників; стабільне зменшення кількості готівки в касі; систематичне зниження курсу емітованих цінних паперів; збільшення запасів; збільшення зобов'язань; розірвання пролонгації більшості кредитних договорів і т.

д. Всі перераховані вище початкові ознаки можуть свідчити про необережне банкрутство підприємства.

Тому використання конкретної класифікації типів банкрутства є необхідним, оскільки саме завдяки розумінню типу можливого банкрутства підприємства можуть розробити найбільш ефективний антикризовий курс, оскільки для кожної окремої кризової ситуації є свій шлях до відновлення економіки.

1.3 Контролінг як основа формування програм антикризових заходів підприємства

Впровадження інноваційних інструментів антикризового фінансового контролінгу в міжнародні корпорації є заходами раннього попередження та пошуку рішення в напрямку антикризової політики підприємства є важливі складові фінансового контролінгу.

Стратегічні антикризові фінансові контроль у всьому світі – це набір довгострокових цілей і планів для перспективою до п'яти-десяти років з метою отримання запланованих показники ефективності, захоплення найбільшої частки ринку та рух до керівну посаду.

Дуже невдалі заходи фінансового контролю часто є результатом відсутності скоординованої діяльності. При відсутності єдиного курс дій, не буде системи раннього попередження та реагування, як складові систем антикризового фінансового контролінгу.

Формування системи фінансового контролінгу на підприємстві – це складний і послідовний процес, який складається з розвитку системи блоків і у визначенні послідовності етапів його побудови [19]. Контролююча служба фіксує

планові та фактичні дані, визначає відхилення за термінами, фінансуванням, параметрами, що характеризують ст економічний ефект [23]. Будь-яке підприємство прагне зберегти і вдосконалити своє виробництво і фінансовий баланс.

Протягом багатьох років концепція контролінгу вивчалася різними економістами. Таким чином, до наших днів дійшли різні твердження, але єдине точки зору на існування контролінгу не знайдено. Підходи до тлумачення терміну предсавлені в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Підходи до тлумачення терміну «контролінг»

Автор	Тлумачення терміну «контролінг»
Дж.Вебер	елемент управління соціальною системою, який виконує в Основна функція підтримки управління у вирішенні загальної координації системи управління (з акцентом на планово-контрольні та інформаційні завдання)
Д.Ханн	система інтригуючої інформаційної підтримки, планування та контролю діяльність підприємства
П.Хорват, Х. Купер	орієнтованість на результат як функція підтримки менеджменту в координації всіх підсистем управління
Є. Майер	комплекс методів оперативно-стратегічного управління: бухгалтерський облік, планування, аналіз і контроль, поєднані на якісно новому етапі діяльності розвиток ринкових відносин у єдину систему, функціонування яких підпорядковується конкретній меті

Джерело: розроблено автором на основі [27,32]

Доцільно навести принципи контролінгу інновацій проекти, а саме:

– має базуватися прогнозування та планування інноваційного проекту поточний стан підприємства;

- планування та контроль здійснюються за вузькими параметрами, в межах демонструвати;
- проводиться контроль планових значень та аналіз відхилень основа порівняння трьох значень: план, факт, перспектива;
- контроль правильності цілей інновацій та досягнення результату інноваційного проекту; – систематичне оцінювання результатів, отриманих на окремих етапах інноваційний проект [32, с.117].

Основні напрями оздоровлення фінансового стану підприємства стабільність:

- покращення структури активів і пасивів;
- покращення якості, асортименту, структури продукції;
- оптимізація структури фінансових ресурсів і тобто [12, 13].

Модернізація виробничої сфери промислового підприємства в аспект адаптації до інформаційної економіки та процесу цифровізації можна розділити за такими загальними показниками:

- роботизація виробничо-технологічних операцій;
- автоматизація управління виробничо-технологічними операціями;
- використання більш ефективного обладнання;
- вдосконалення виробничих операцій;
- автоматизація планування та забезпечення виробничих завдань. [13, с.54]

Управління витратами корпорації базується на операційному аналізі (аналіз витрати-обсяг-прибуток, або аналіз CVP). Це включає:

- розрахунок операційного левериджу – сила операційного кредитного плеча;
- визначення порогу рентабельності (беззбиткового обсягу реалізації);

– розрахунок запасу фінансової стійкості підприємства.

Сила операційного важеля вказує на ступінь підприємницького ризику, тому чим вище значення цього показника, тим більше підприємницький ризик фірми. Розрахунок операційного левериджу є надзвичайно корисним для визначення комерційної політики фірми.

Економічний зміст операційного левериджу полягає в наступному: сила операційний леверидж показує залежність зміни прибутку від зміна виручки від реалізації продукції (товарів, послуг), тобто по на скільки зміниться прибуток при зміні доходу на 1%.

Зниження обсягу внутрішніх витрат можливо за рахунок:

- правильна їх класифікація (на постійні та змінні, прямі та непрямі);
- вибір відповідної моделі їх розподілу та моніторингу з метою відстеження їх відхилень і пошуку резервів зниження;
- визначення «центрів відповідальності», де поява контролюються витрати і використання прибутку;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- зменшення витрат на соціальні заходи та адміністративний ресурс;
- участь у фінансово-промислових асоціаціях з метою користування пільгові умови співпраці.

У свою чергу, скорочення зовнішніх витрат передбачає:

- перегляд умов договорів з контрагентами (зокрема з постачальниками);
- пошук нових партнерів, створення ефективної системи закупівель сировини (тісніша співпраця з постачальниками, доступ до прямих постачальників без

посередництва), об'єднання зусиль у закупівлях з іншими компаніями, вдосконалення транспортної логістики;

6. Доцільно розширення власної збутової мережі хімічної промисловості продукції і таким чином продавати готову продукцію дешевше (без дилерської націнки), тим самим стимулюючи попит серед населення та юридичних осіб – фірм які закупають продукцію хімічної промисловості для виробничих потреб.

7. Необхідно вдосконалювати методи збуту продукції. Низький рівень платоспроможності населення істотно негативно впливає на стан діяльності цього підприємства, тому було б актуально збільшити програми для продажу хімічної продукції в кредит під низькі відсотки.

В той же самий час, розробка та впровадження таких програм підприємством сама по собі зменшить їх вартість для кінцевого споживача і прибуток для підприємства.

8. Виробництво бажано диверсифікувати, тобто виробляти і розвивати нові види продукції, які зацікавлять споживачів. Таким чином, компанія зможе покривати збитки від одних видів діяльності прибутками від інших. Це, у свою чергу, дозволить стабілізувати та покращити фінансовий стан підприємства.[37, с.132]

В умовах фінансово-економічної кризи та періоду затяжна пандемія, з якою сьогодні працюють вітчизняні та іноземні підприємства недосконалість фінансово-економічних та організаційно-правових механізмів для забезпечення фінансового контролінгу підприємства.

Механізм для забезпечення фінансового контролінгу на підприємстві повинні бути сформовані і реалізується на практиці шляхом комплексного вирішення супутніх проблем з багатофакторною природою важко контрольованого

та передбачуваного сучасного середовища роботи, порівняння змін в динаміці, діагностика в стан, швидка адаптація та прийняття рішень щодо зниження витрат.

Фінансовий контролінг - це спосіб поєднання фінансового планування та контролю в система управління фінансами, яка забезпечує прийняття стратегічних і оперативні управлінські рішення.

На основі стратегічного антикризового фінансового контролінгу підприємства вивчення відносин у сфері внутрішнього і зовнішнього середовища суб'єкту господарювання. Підприємство слід розглядати як відкриту систему, яка постійно взаємодіє з окремими елементами зовнішнього середовища:

- інші підприємства,
- банки,
- організації, що належать до суспільно-політичних,
- економічні інститути.

Механізм фінансового контролінгу підприємства сутність потребує комплексу взаємопов'язаних дій, які формують системний підхід, зокрема:

- менеджмент на всіх стадіях виробництва, тобто менеджмент цілей, завдань відповідно до визначеної місії;
- ідентифікація проблеми, усвідомлення необхідності її вирішення, діагностики, контролю;
- моніторинг та прийняття рішень про необхідність забезпечення фінансового контролю суб'єкт господарювання.

Фінансовий менеджмент. Конфігурація реалізує функціональність заявок на проведення готівкових виплат, здійснює контроль за виконання платежів із заявок. Облік безготівкових коштів фондів відокремлює реєстрацію оперативної інформації на вхідні та вихідні платежі (з первинної документації) і реєстрація виписок, які реалізуються як окремі документи.

Це дозволяє підвищити оперативність обліку (в тому числі взаємо розрахунки), без спотворення обліку коштів на банківських рахунках, полегшити обробку рахунків-фактур і отримати повний контроль над готівкою ресурси, що знаходяться в процесі зарахування, списання та переміщення.

Це необхідна для роботи з функціоналом обліку розрахунків з банком для проведення операцій еквайрингу. Крім реєстрації плат транзакції та повернення коштів з платіжних карт, потрібно додати етап реєстрації звітів банків про зарахування платежів, списання повернення коштів, вирахування комісій, що дозволяє відокремити кожну операцію з моменту оплати до надходження коштів на банківський рахунок.[41, с.165]

Облік фінансових результатів (прибутків, збитків) повинен здійснюватися в контексті хімічної промисловості. Слід визначити напрямки дуже гнучко, тобто відповідають точкам продажу (для підприємства), асортимент (для дистриб'юторів), проекти. Все це дозволяє детально проаналізувати ефективність підприємства, розвивати бізнес. Основні інноваційні рішення та розвиток функціональності:

- облік кредитів, депозитів; еквайринг (платіжні картки);
- гнучкі інструменти для ведення платіжного календаря;
- розширення можливостей господарювання;
- поточні платежі;
- гнучкі засоби формування платіжних документів на майбутні дати;
- інвентаризація кас і банківських рахунків;
- аналітична звітність про рух грошових коштів;
- настроюваний план рахунків міжнародних фінансовий облік;
- переклад операцій в підсистему МСФЗ з даними оперативного та регламентованого обліку;
- відтермінування звітності.[43, с.134]

Бюджетування. У конфігурації необхідно реалізувати свій управління процесом бюджетування. В системі використовується «табличне бюджетування метод" установка. Розроблений засіб автоматичного розрахунку бюджету елементів дозволить розшифрувати вихідні дані розрахунку. Дисплей і редагування бюджетних інстанцій можливо повністю в одній компанії. Система зберігає історію зміни вартості статей бюджету.

Розрахунок планових показників відбувається у формі редагування бюджету і дозволяє використовувати розрахунки за формулою для кожного показника одночасно з кількох даних.

У цій операції ви можете виконати: порівняння версій, узгодження, видалення, узгодження та повернення до попередньої версії. Ці функції дозволяють оптимізувати процес реалізації вибраних даних бюджетні моделі. Основні інноваційні рішення та функціональні розробки:

- налаштовані види бюджету та розширена аналітика;
- сценарне моделювання;
- процес бюджетування управління;
- підтримка декількох валют; табличні форми введення і корекція;
- аналіз досягнення планових показників;
- підготовка зведеної звітності за результатами моніторингу, поглибленого фінансового аналізу.

Моніторинг і аналіз продуктивності підприємства в цій конфігурації, можна реалізувати нові можливості для створення ієрархічної моделі цілей та завдань, включаючи засоби їх моніторингу, розширений аналіз і доступ з мобільного зв'язку.

Основні інноваційні рішення та розвиток функціональності: побудова ієрархічної моделі та цілей, створення різноманітних варіантів показники з можливістю порівняння, моніторинг цілей с розшифровка вихідних показників,

розширений аналіз фінансових результатів в сфера діяльності, універсальність графічних форм аналітичних звітів, доступність з мобільного додатку.

Регламентований облік. Автоматизація бухгалтерського та податкового обліку, в тому числі складання обов'язкової звітності в організації. Конфігурація повинна включати звіти, призначені для подання власникам організації та контролюючих органів: форми бухгалтерського обліку, податкові декларації.

Регламентовані звіти, для яких така можливість передбачена нормативними документами документи, які можна подати в електронному вигляді.

Основні інноваційні рішення та розвиток функціональності: налаштування скласти правила відображення господарських операцій для фінансового обліку групи, облік фактів господарської діяльності шляхом відкладеного провод з контролем актуальності відображення, оперативним контролем щодо формування записів для виробничого документа, автоматична генерація вихідних податкових накладних за номенклатурою, контроль і повнота та правильність оформлення вхідних податкових документів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Підсумовуючи опрацьовану базу теоретико-методологічних аспектів виявлення, діагностування та прогнозування банкрутства можна зробити низку висновків щодо поняття неплатоспроможності та банкрутства підприємства.

Банкрутство є найважливішим елементом правового регулювання сучасних ринкових відносин. Економіка країни повинна бути передбачливою щодо збоїв загальної системи антикризового управління. Тому для своєчасного прийняття управлінських рішень необхідні передові методи та засоби антикризової

діагностики. Питання про визнання організації банкрутом є актуальним і для інших об'єктів, воно є багатогранним терміном, який асоціюється з багатьма пов'язаними умовами, включаючи фінансову кризу, неплатоспроможність, заставу, ліквідацію, судові процедури, примусове виконання, конфіскацію та навіть фінансову чи організаційну кризу як наслідок.

В умовах фінансово-економічної кризи та періоду затяжна пандемія, з якою сьогодні працюють вітчизняні та іноземні підприємства недосконалість фінансово-економічних та організаційно-правових механізмів для забезпечення фінансового контролінгу підприємства.

Механізм для забезпечення фінансового контролінгу на підприємстві повинні бути сформовані і реалізується на практиці шляхом комплексного вирішення супутніх проблем з багатофакторною природою важко контрольованого та передбачуваного сучасного середовища роботи, порівняння змін в динаміці, діагностика в стан, швидка адаптація та прийняття рішень щодо зниження витрат.

Фінансовий контролінг - це спосіб поєднання фінансового планування та контролю в система управління фінансами, яка забезпечує прийняття стратегічних і оперативні управлінські рішення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО СТАНУ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Науково-теоретичні підходи до аналізу неплатоспроможності підприємства

В умовах сучасності вчасний аналіз діяльності підприємства, його передкризового становища та неплатоспроможності може допомогти уникнути подальшого банкрутства та передбачити проблеми в майбутньому його функціонуванні.

Розглядаючи країни Європейського Союзу, відповідальність може приймати різні форми в державах-членах. У деяких державах-членах обов'язки директорів, коли їхня компанія є платоспроможною, змінюються, коли їх компанія близька до неплатоспроможності або фактично неплатоспроможна, і якщо директори не виконують їх обов'язки вони можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення обов'язків.

У переважній більшості інших держав директори несуть відповідальність, якщо вони не порушують процедуру банкрутства протягом встановленого терміну період з моменту, коли вони знають або повинні знати, що їхня компанія є неплатоспроможною.

У деяких державах директори можуть бути притягнуті до відповідальності, якщо вони не вживають заходів, щоб зупинити сповзання своєї компанії до банкрутства, або діяти, щоб запобігти погіршенню її неплатоспроможного становища.

Відповідальність директорів може бути цивільними та/або кримінальними. Є низка перешкод для приведення провадження щодо неправомірних директорів. З отриманих даних є наступні найчастіше: директори беззаробітні і не варті

переслідування; провадження є дорогим; і затримка в отриманні слухання провадження може бути значною. Існують деякі думки, але далеко не одностайні, що різниця в підходах у державах-членах може призвести до значних проблем.

Усі країни-члени, крім кількох, мають певну форму процесу дискваліфікації директорів, і це загалом розглядається як важливий елемент моніторингу та контролю директорів. Підхід до дискваліфікації відрізняється в країнах ЄС, і це відображено у строки, встановлені для дискваліфікації, причини вчинення а порядок дискваліфікації та чи є інші наслідки, крім дискваліфікації від виконання обов'язків директора, що впливає з вручення наказу дискваліфікація.

Проблема, яка існує з порушенням обов'язків і дискваліфікацією, полягає в тому, що ні те, ні інше не є чітко розглядається як таке, що відповідає законодавству про компанії або законодавству про банкрутство, де директори компанія зазнає фінансових труднощів і в результаті порушує процедуру банкрутства, тому вони є питаннями, які можуть «впасти між тріщинами», оскільки існує плутанина в знанні того, як їх слід вирішити.

Ця основа має вирішальне значення для функціонування належним чином функціонуючої системи банкрутства. У цьому розділі, зокрема, розглядається роль, яку відіграють керуючі у справах про банкрутство (IPs). Інтелектуальна власність відіграє центральну роль у ефективній та дієвій реалізації законодавства про банкрутство включаючи певні повноваження щодо боржників та їхніх активів із обов'язком захищати вартість ці активи, а також інтереси кредиторів та інших зацікавлених сторін, а також забезпечити неупереджене застосування закону.

ІВ є сполучною ланкою між судом, кредиторами та боржником. Це принципово важливо, щоб IP-адреси мали належну кваліфікацію та відповідали відповідним стандартам: компетентність, досвід, чесність і професіоналізм у веденні процесу.

Дослідження показало, що стандарти кваліфікації та ліцензування значно відрізняються між собою в країнах ЄС, але через принцип взаємного визнання

процедур банкрутства у Регламенті про неплатоспроможність (Регламент 1346/2000 і перероблений Регламент 2015/848), питання некомпетентні або погано кваліфіковані ІІІ в одній державі-членові мають потенційні наслідки в інших державах-членах.

Це показує, що між державами-членами існують значні відмінності в цих питаннях.

Ці розбіжності можуть вплинути на оцінку кредитного ризику – швидше за все, це буде зроблено на національній основі, а не на загальноєвропейській основі і перешкоджати фінансуванню бізнесу на транскордонному рівні. Однак у деяких питаннях існує достатній ступінь консенсусу.

Наприклад, у більшості країн або кредитори, або сам неплатоспроможний боржник можуть відкрити провадження у справі про банкрутство, що веде до ліквідації, і директори зобов'язані відкрити певну форму процедури банкрутства, якщо їхня компанія є неплатоспроможною. Але провадження типу реструктуризації зазвичай може відкрити лише сам неплатоспроможний боржник.

Відкриття провадження публікується в газеті або журналі, до якого має громадськість доступу або в газеті, тому кредиторів зазвичай повідомляють про відкриття провадження за цим маршрутом. Існує загальне розуміння того, що законодавство про неплатоспроможність існує, принаймні частково, для збереження вартість «безперервної діяльності» підприємства, що страждає, і зменшити або усунути тертя максимально ефективного використання активів. У цьому розділі пропонується розглянути, як щоб створити законодавство про банкрутство, необхідно розглянути певні питання, зокрема такі:

- чи повинен закон сприяти прискореній ліквідації та/або реструктуризації
- провадження як відповідний механізм для збереження вартості безперервної діяльності
- які положення слід запровадити з метою забезпечення прискореного виконання

- процедури не надають несправедливої переваги певним кредиторам та іншим «інсайдерським» сторонам за рахунок інших
- чи повинен закон містити конкретні положення для використання в малому бізнесі випадки;
- зокрема реструктуризація малого бізнесу; як мають бути такі положення
- і які компанії повинні мати право використовувати цю процедуру
- чи було б доречніше «спочатку думати про мале», тобто розробити набір положення, які підходять для використання в усіх справах про банкрутство,
- а потім доповнити ці положення іншими положеннями, які були спеціально розроблені для використання щодо малих підприємств.

Рекомендація закликає держави-члени «запровадити структуру, яка забезпечує ефективну реструктуризацію життєздатних підприємств, які перебувають у фінансових труднощах» і до передбачити «мінімальні стандарти щодо ... рамок превентивної реструктуризації». Розділ розглядає в описовій формі основні особливості Рекомендації та їх впровадження в державах-членах.

З дослідження випливає, що сучасні процедури реструктуризації вже існують у більшості, якщо не всі держави-члени та європейське законодавство про банкрутство зазнало значних переживань трансформація за останнє десятиліття чи близько того. Але в цьому ЄС залишаються труднощі є деякі країни, де такі процедури в кращому випадку застаріли або повністю бракує.

В інших випадках процедури можуть бути громіздкими та неефективними та мати ефект передачі багатства негрошовим кредиторам і акціонерам. Інший неефективність включає продовження життя фінансово нежиттєздатних підприємств. Це має згубні наслідки для здорових конкурентів і загальну надійність економіки.

Це перешкоджає досягненню мети максимального використання активів ефективно використання.

Існують інші країни з великою кількістю процедур, які можуть призвести до результату реструктуризації. Загальним результатом може бути складність закону та низка потенційно суперечливі варіанти для розгляду боржником у конкретній справі, оскільки деякі, але не всі варіанти можуть охоплюватися оновленим Положенням про банкрутство, тому має право на перевагу автоматичного визнання в усьому ЄС відповідно до Регламенту.

План дій та супровідний робочий документ зсилається на:

- постійні перешкоди для ефективної реструктуризації життєздатних компаній в ЄС, включаючи транскордонні групи підприємств;
- неефективні та різноманітні процедури банкрутства в ЄС перешкоджають прискоренню реструктуризації боргу;
- непрацюючі кредити складніше вирішувати без ефективного інструменти реструктуризації та банкрутства;
- труднощі для інвесторів в оцінці кредитного ризику, особливо щодо транскордонних інвестицій, враховуючи той факт, що існує 28 різних режимів неплатоспроможності в ЄС;
- стимули для компаній, що перебувають у фінансових труднощах, які не мають ефективного раннього можливості реструктуризації у своїй країні для переїзду до держав-членів більш ефективні системи;
- несприятливі наслідки для міноритарних кредиторів застосування іншої банкрутства режиму, ніж той, який спочатку очікували кредитори, навіть якщо бізнес реструктуризація за іншим режимом може бути корисною для загального корпусу кредиторів і компанії в цілому;
- висока вартість переїзду, що робить його дуже складним, якщо не неможливим для менших підприємств (МСП), щоб скористатися кращими можливостями реструктуризації в інших держав-членів.

З іншого боку, конвергенція процедур банкрутства та реструктуризації розглядається як сприяння більшій юридичній визначеності для транскордонних

інвесторів і заохочення своєчасного реструктуризації життєздатних компаній у скрутному фінансовому стані. Режим неплатоспроможності, який заохочує більше реструктуризації боргу, у свою чергу, може підвищити кредитоспроможність життєздатних компаній шляхом полегшення їхнього зменшення заборгованості.

Скорочені періоди погашення боргу для особи дозволяють сім'ям і домогосподарствам швидше одужати від фінансових труднощів кризи, щоб отримати вигоду від економічного розвитку та сприяти йому. Причому, якщо боржники не потрібно передавати дохід протягом тривалого періоду, то це збільшує стимул до праці та сприяння розвитку суспільного багатства.

Національних репортерів попросили підготувати звіти, які ґрунтувалися б на запитаннях та питаннях, порушені у двох анкетах. Доповіді склалися з відповіді на ці питання та проблеми та деякі інші коментарі, які були розглянуті актуальні.

Анкети містили вказівки, підготовлені командою проекту Лідс допомагати репортерам у складанні їхніх звітів і досягти спільного аналізу відповідні питання та ступінь однаковості підходу. Звіти надійшли від усіх репортери та багато репортерів згодом надали додаткову інформацію шляхом уточнення або доповнення до своїх звітів. Європейська комісія мала а значний внесок у затвердження Анкет та щодо інформації запити.

Отримавши національні звіти, команда проекту в Лідсі приступила до обережності перевірка даних; визначення ключових проблем і вивчення різних підходів взяті в кожній з держав-членів і порівнюваних державах. Справжній звіт містить цей аналіз. Разом із цим вступним розділом доповідь складається з 8 основних розділів відповідно до структури, запропонованої в тендері.

Порядок розділів такий:

- 1: Відповідальність та дискваліфікація директорів
- 2: Спеціалісти з питань банкрутства
- 3: Рейтинг претензій і порядок пріоритетів

4: Дії з уникнення та коригування

5: Процедурні питання, пов'язані з офіційним провадженням у справі про банкрутство

6: Рекомендація Комісії щодо нового підходу до краху бізнесу та неплатоспроможність

7: Другий шанс для «чесних» підприємців

8. Надмірна заборгованість споживачів

Звіт намагається, зокрема, визначити та проаналізувати, де це доцільно та можливо:

Подібні або різні підходи в державах-членах щодо окремих питань, таких як «офіційні» процедури ліцензування для керуючих у справах про банкрутство;

Індикатори успішності окремих підходів до відповідних питань, у т.ч показники, які мають вплив на внутрішній ринок (наприклад, процедури реструктуризації які заохочують іноземні інвестиції або зменшують заборгованість);

Підтримка «найкращих практик» у тому, як країни-члени вирішували проблеми доказами, що стосуються визначених показників успішності;

«Труднощі», які існують або, здається, існують у державах-членах розглянути питання, зокрема з точки зору необхідності забезпечення а безперебійне функціонування внутрішнього ринку;

Прогалини, які можуть існувати у розгляді конкретних питань у будь-якому або в усіх Членів-держав та проблеми або потенційні ризики, які вони створюють;

Як законодавство про банкрутство може навіть сприяти відповідальному прийняттю ризику підприємцями за обставин, коли попередні бізнес-проекти зазнали невдачі, наприклад другий (або більше) шанс;

- Неєфективність у тому, як вирішувалися конкретні питання, наприклад відсутність ефективного механізму погашення заборгованості споживачів;
- Переваги та недоліки різних підходів до вирішення проблеми такі як спрощені або спеціально розроблені процедури для полегшення споживачеві його надмірної заборгованості;
- Можливий вплив різних національних підходів (включаючи різні рівні ефективності процедур банкрутства) на функціонування внутрішнього ринку.

Аналіз лікування надмірної заборгованості підприємців та споживачів у цьому також посилається на звіт Світового банку про лікування неплатоспроможність фізичних осіб 21 Звіт був опублікований у 2013 році Світовим банком.

Робоча група з розгляду справ про неплатоспроможність фізичних осіб, скликана Світового банку з питань неплатоспроможності та режимів кредиторів/боржників. У дослідженні розглядається питання, що стосуються режимів фізичної неплатоспроможності, включаючи, де це доречно, поводження з підприємцями. Хоча ця доповідь не мала своєю метою, рекомендації щодо реформування, розглядає ефективні заходи, потенційні проблеми та вказівки щодо політичних заходів. Це було використано на відповідних етапах аналізу.

Було визначено можливі законодавчі та нормативні відповіді Комісії, але також враховано принципи субсидіарності та пропорційності, які також лежать в основі Договорів ЄС, тобто дії Співтовариства є доречними лише там, де досягаються цілі запропоновані дії не можуть бути досягнуті задовільним чином на національному рівні та цьому Співтоваристві дії повинні бути пропорційними цілям, яких потрібно досягти.

У звіті викладено переваги та недоліки певних типів законодавчих чи регулятивних заходів на європейському рівні для усунення недоліків у системах регулювання неплатоспроможності та надмірна заборгованість споживачів у державах-членах.

2.2. Методи та моделі аналізу неплатоспроможності підприємств в Україні

Говорячи про аналіз неплатоспроможності підприємств можна зазначити, що контролюючими законодавчими актами, які регулюють процедури банкрутства та санації в Україні, є Кодекс України про банкрутство від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII, який набрав чинності 21 жовтня 2019 року (далі – Кодекс про банкрутство) та Закон України «Про банкрутство». «Про фінансову реструктуризацію» № 1414-VIII від 14 червня 2016 року («Закон про реструктуризацію») зі змінами. Процедури реструктуризації поза процедурами банкрутства в основному регулюються нормами цивільного, охоронного, корпоративного та трудового права.

В Україні існують два типи провадження у справах про банкрутство, а саме корпоративне та споживче (докладніше див. у пункті 4). Відповідно до Кодексу про банкрутство, провадження у справі про банкрутство може бути ініційовано боржником або будь-яким кредитором шляхом подання заяви до господарського суду. Що стосується неплатоспроможності споживача, Кодекс про банкрутство дозволяє ініціювати це провадження лише боржнику. Боржник повинен звернутися з відповідною заявою до господарського суду.

Процедуру фінансової реструктуризації може розпочати лише боржник. Таке провадження може порушити будь-яка юридична особа, яка має заборгованість хоча б перед однією фінансовою установою. Відповідно до Закону про реструктуризацію боржниками не можуть бути державні підприємства зі спеціальним статусом (казенні підприємства) та фінансові установи.

Щоб мати право ініціювати добровільну фінансову реструктуризацію, боржник повинен перебувати в критичному фінансовому стані (тобто не в змозі виконувати свої зобов'язання перед кредиторами в установленій термін), але його

бізнес повинен бути визнаний потенційно життєздатним незалежним аудитором, обраним кредиторами. . Боржник має право обрати будь-якого зі своїх кредиторів для участі в добровільній фінансовій реструктуризації, одним із яких у будь-якому випадку має бути фінансова установа. Добровільна фінансова реструктуризація буде можлива за умови згоди фінансових установ, які володіють не менше 50% вимог фінансових установ (за винятком вимог фінансових установ, які є пов'язаними особами боржника).Передбанкрутна санація

Кодекс про банкрутство передбачає можливість розпочати процедуру добанкрутної санації, яка вважається позасудовим та позасудовим врегулюванням справи про банкрутство. Право на відкриття процедури добанкрутної санації має лише боржник (за рішенням засновників (учасників, акціонерів)), але не кредитори. Конкретних умов для початку цієї процедури закон не передбачає.

У той же час, хоча переговори про реструктуризацію відбуваються на добровільній основі між сторонами, сторони повинні звернутися до суду для затвердження плану реструктуризації для того, щоб такий план реструктуризації був застосований до третіх сторін (хоча все ще з деякими обмеженнями).

Якщо суд визнає, що план санації не відповідає вимогам Кодексу про банкрутство (наприклад, у ньому не зазначені розміри, порядок і строки погашення вимог кредиторів або обсяг повноважень арбітражного керуючого), ініціювання попереднього розгляду провадження у справі про банкрутство не буде затверджено. Таким чином, незважаючи на «позасудовий» характер, процедури добанкрутної санації все ж потребують участі суду.

Боржник і його кредитори можуть домовитися про інший порядок реструктуризації. Однак, якщо банкрутство почнеться до досягнення угоди про добровільну реструктуризацію, сторони, швидше за все, не зможуть завершити таку реструктуризацію. У будь-якому випадку такі домовленості не звільняються від правил про банкрутство, пов'язаних із поверненням коштів і вибором вишень.Конкретні умови таких угод зобов'язують лише сторони угоди.

Проведення у справі про банкрутство підприємства може бути порушено за наявності непогашених вимог, строк виконання яких настав і які боржник не в змозі задовольнити, або якщо існує ризик неплатоспроможності боржника. Кодекс про банкрутство не встановлює строки прострочення позовів і не містить вимог щодо розміру таких вимог.

Крім того, кредитор не зобов'язаний доводити наявність простроченої заборгованості інших кредиторів перед боржником. Суд має право відкрити провадження у справі про банкрутство на підставі документів та/або доказів, наданих боржником/кредитором під час звернення до господарського суду, якщо вони підтверджують неспроможність боржника погасити свої борги.

Кодекс про банкрутство дозволяє боржнику звертатися до господарського суду з позовом про відкриття провадження у справі про банкрутство споживача за наявності хоча б однієї з таких умов:

- сума прострочених зобов'язань боржника перевищує 30 розмірів мінімальної заробітної плати
- під час державного виконавчого провадження (наприклад, виконання судового рішення щодо боржника) встановлено відсутність у боржника майна, на яке кредитори можуть звернутись із вимогами
- за останні 2 місяці перед оголошенням справи про банкрутство боржник не сплачував щонайменше 50% щомісячної суми за кредитами або іншими плановими платежами
- існує ризик неплатоспроможності (наприклад, коли задоволення вимог до одного чи кількох кредиторів може спричинити неспроможність боржника повністю задовольнити вимоги інших кредиторів).

У разі прийняття господарським судом заяви про банкрутство та відкриття провадження у справі, повідомлення про це оприлюднюється на сайті Українського судочинства.

Протягом 30 днів після публікації кредитори повинні зареєструвати свої вимоги арбітражному керуючому. Кредитори повинні стежити за такими повідомленнями на веб-сайті, щоб захистити повний набір своїх прав на всіх етапах провадження у справі про банкрутство. З моменту початку провадження у справі про банкрутство юридичної особи оголошується, що:

- Вимоги кредиторів можуть бути задоволені лише в рамках провадження у справі про банкрутство
- арешт на майно боржника може бути накладено лише господарським судом, а раніше наявні арешти можуть бути скасовані судом
- припиняється нарахування пені, пені та відсотків, що нараховуються на заборгованість
- встановлюється мораторій на задоволення вимог кредиторів
- корпоративні права власників (акціонерів/учасників) можуть бути реалізовані з дотриманням обмежень, встановлених Кодексом з процедур банкрутства
- рішення про реорганізацію чи ліквідацію боржника може бути прийнято лише відповідно до Кодексу про банкрутство.

Існує три стадії, які можуть застосовуватися під час провадження у справі про банкрутство залежно від обставин боржника:

- управління активами
- санація (тобто реабілітація)
- ліквідація.

Управління активами загалом аналогічно процедурі конкурсного управління в інших юрисдикціях. Для забезпечення майнових інтересів кредиторів господарський суд встановлює управління майном боржника. Призначається керуючий активами, який проводить аналіз фінансового стану боржника та всіх пред'явлених до нього вимог. Потім керуючий активами вживає заходів щодо нагляду та контролю за майном боржника шляхом обмеження права боржника

розпоряджатися своїм майном. Під час управління майном господарський суд затверджує перелік кредиторів та їх вимоги, а також склад комітету кредиторів.

Управління активами триває до 170 днів з дня відкриття господарським судом провадження у справі про банкрутство. За результатами етапу управління активами можуть наступати:

- санація (реабілітація)
- ліквідація, або
- відновлення платоспроможності, погашення боргів боржником та припинення провадження у справі про банкрутство.

Як правило, кредитори вирішують, який етап процедури є доречним у кожному конкретному випадку. Якщо є можливість відновити платоспроможність боржника та задовольнити вимоги всіх кредиторів, сторони можуть прийняти рішення про санацію (санацію). Проте, якщо санація (реабілітація) не видається реалістичною та плідною для кредиторів, то слід здійснити ліквідацію.

Санація загалом аналогічна процедурі реабілітації в інших юрисдикціях і включає систему заходів, спрямованих на відновлення платоспроможності боржника та погашення його непогашеної заборгованості. Господарський суд починає процедуру санації за заявою комітету кредиторів. Це може включати такі заходи, як рефінансування, розстрочення платежів боргу, реструктуризація боржника або його бізнесу, закриття збиткових виробничих потужностей, продаж майна боржника, звільнення працівників тощо.

Під час санації керівники боржника відсторонюються, а органи управління – розпускаються. Всі повноваження передано сертифікованому керівнику санації. Кодекс про банкрутство не обмежує термін санації, що дозволяє сторонам реалізувати довгострокові програми реструктуризації та відновити платоспроможність боржника. Після санації проводиться:

- ліквідація, або

- відновлення платоспроможності, погашення боргів боржником та припинення провадження у справі про банкрутство.

Ліквідація починається з моменту визнання господарським судом боржника неплатоспроможним. Неплатоспроможність настає, якщо: розрахунки з кредитом не проводились.

Процедура включає розробку та прийняття плану реструктуризації, який може складатися з тих самих методів реструктуризації, що й у процедурі банкрутства. Крім того, план реструктуризації може передбачати вжиття заходів щодо отримання кредитів, а також пропонувати поділ кредиторів, які беруть участь у процедурі реструктуризації, на різні категорії.

Для затвердження плану санації боржник скликає збори кредиторів шляхом письмового повідомлення всіх кредиторів, які беруть участь у санації. У разі якщо план реструктуризації передбачає участь забезпечених кредиторів, такий план має бути затверджений забезпеченими кредиторами (кожної категорії), які володіють двома третинами голосів кредиторів від загальної суми забезпечених вимог, включених до плану реструктуризації.

Якщо план реструктуризації передбачає зміну черговості вимог забезпечених кредиторів, кожен із них має проголосувати за такий план. Крім того, план реструктуризації має бути затверджений незабезпеченими кредиторами (кожної категорії), які володіють понад 50% загальної суми незабезпечених вимог, включених до плану реструктуризації у відповідній категорії. Застосування будь-яких методів реструктуризації під час процедури добанкрутства має бути погоджено судом і не повинно тривати більше 12 місяців.

Водночас існує ризик, що кредитори, які не беруть участі в добанкрутній санації, можуть ініціювати справу про банкрутство. Тому доцільно залучати всіх кредиторів до процедури банкрутства

Кодекс про банкрутство класифікує кредиторів на категорії залежно від виду вимог та наявності застави. Є три види кредиторів:

- забезпечені кредитори – кредитори, вимоги яких забезпечені майном або іншим забезпеченням боржника
- незабезпечені кредитори - кредитори, вимоги яких виникли до відкриття провадження у справі про банкрутство, виконання яких не забезпечене майном або іншим забезпеченням боржника.
- поточні кредитори – кредитори, вимоги яких виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство.

Залежно від категорії кредиторів розрізняється послідовність задоволення їхніх вимог під час провадження у справі про банкрутство.

Вимоги забезпечених кредиторів мають задовольнятися поза черговістю за рахунок доходів від майна, використаного для забезпечення цих боргів.

Вимоги незабезпечених кредиторів мають бути задоволені лише після погашення, зокрема, різних соціальних виплат, компенсації за смерть або каліцтво, заподіяні фізичним особам, і сплати податків.

На відміну від забезпечених і незабезпечених кредиторів, на задоволення вимог поточних кредиторів, що виникли після відкриття провадження у справі про банкрутство, мораторій не поширюється. Це означає, що боржник може вільно сплатити такі вимоги поточним кредиторам раніше інших кредиторів до початку ліквідації.

Спори між поточними кредиторами та боржником вирішуються господарським судом, який розглядає справу про банкрутство. Якщо вимоги поточних кредиторів, що виникли після порушення провадження у справі про банкрутство, залишаються незадоволеними на момент початку ліквідаційної процедури, такі вимоги задовольняються так само, як і вимоги незабезпечених кредиторів, тобто лише після сплати, зокрема, різних соціальних виплат, компенсація за смерть або каліцтво, заподіяне фізичним особам, і податкові платежі.

Крім того, для затвердження/відхилення плану санації (оздоровлення) всі кредитори поділяються на класи. Забезпечені кредитори утворюють окремий клас. Кредитори, включені до кожної з черг пріоритету, становлять окремий клас (всього шість за цим критерієм). Тих кредиторів, вимоги яких належать до двох або більше черг, слід відповідно віднести до двох або більше класів. Рішення про затвердження/відмову в затвердженні плану санації (оздоровлення) приймається окремо кожною категорією кредиторів шляхом голосування.

Відповідно до Кодексу про банкрутство боржник протягом 1 місяця зобов'язаний звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство у разі задоволення вимог одного або кількох кредитів.

Відповідно до Кодексу про банкрутство представницькі органи зобов'язані своєчасно вживати заходів щодо запобігання неплатоспроможності боржника та своєчасно порушувати справу про банкрутство, про що йдеться у пункті 6 вище.

Представницькі органи як такі не беруть участь у провадженні у справі про банкрутство. При цьому навіть після відкриття провадження у справі про банкрутство представницькі органи продовжують керувати підприємством до моменту відкриття процедури санації (санації)/ліквідації (залежно від рішення кредиторів).

Основні обов'язки на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство виконує арбітражний керуючий (керуючий у справі про банкрутство).

Зокрема, довірчий керуючий виконує, зокрема, такі функції:

- користується всіма правами керуючого активами (в управлінні активами), керуючого санацією (в санації) та ліквідатора (наприклад, продає майно боржника та розподіляє між кредиторами)
- скликає збори кредиторів і комітет кредиторів і бере участь у цих зборах і комітетах з правом дорадчого голосу
- отримує інформацію з державних реєстрів

- звертається до господарського суду з різними позовами (наприклад, про визнання угод недійсними, оскарження вимог кредитора тощо).

Представницькі органи юридичної особи не беруть участь у процедурах реструктуризації/банкрутства як таких (детальніше див. п. 7). Водночас Кодекс про банкрутство дозволяє представницьким органам товариства брати участь у комітеті кредиторів з правом дорадчого голосу, а це означає, що представницькі органи також можуть брати участь у підтвердженні рішень про визнання обтяжливих угод недійсними, звертаючись до господарського суду з проханням про призначення/звільнення арбітражного керуючого та/або прийняття рішення про продовження/скорочення тривалості процедур управління активами та/або санації (реабілітації) тощо.

Кодексом про банкрутство зокрема передбачено, що акціонери товариства зобов'язані своєчасно вживати заходів для запобігання неплатоспроможності боржника.

Також акціонери товариства приймають рішення про відкриття процедури добанкрутної санації з метою відновлення платоспроможності боржника. Під час процедури добанкрутної санації акціонери можуть надати боржнику фінансову допомогу в розмірі, необхідному для погашення боргу.

Окремо акціонери можуть брати участь у комітеті кредиторів з правом дорадчого голосу.

За загальним правилом, акціонери компанії не беруть участь у процедурах реструктуризації/банкрутства як таких (докладніше див. у пункті 7). Водночас Кодекс про банкрутство дозволяє акціонерам брати участь у комітеті кредиторів з правом дорадчого голосу, а це означає, що акціонери також беруть участь у підтвердженні рішень про визнання обтяжливих угод недійсними, звертаючись до господарського суду з заявою про призначення/ звільнити довіреного керуючого та/або прийняти рішення про продовження/скорочення тривалості процедур управління активами та/або санації (реабілітації) тощо.

Ліквідація платоспроможності — доступний механізм. Водночас це передбачає задоволення всіх вимог кредиторів, які підлягають повідомленню в процесі платоспроможної ліквідації. Таким чином, якщо це неможливо, дуже ймовірно, що хтось із кредиторів звернеться до господарського суду із заявою про банкрутство боржника.

Процедури фінансової та передбанкрутної реструктуризації, описані в пунктах 2 і 4 вище, певною мірою є інструментами запобігання банкрутству.

Історично склалося, що процедури реабілітації в суді рідко використовувалися для відновлення платоспроможності боржника. Навіть якщо використовували, результат був далекий від бажаного.

Це пояснювалося тим, що у більшості випадків сторони спочатку намагалися реструктуризувати заборгованість у позасудовому порядку; якщо їм це не вдавалося, вони оголошували про банкрутство, щоб перейти безпосередньо до ліквідації, щоб отримати все, що було можливо, з активів боржника. Як правило, провадження у справах про банкрутство було тривалим і загалом неефективним. У результаті провадження у справі про банкрутство не відшкодувало кредиторам витрачений час і гроші.

Однак ухвалення Кодексу з процедур банкрутства саме має на меті змінити цю практику та зробити більший акцент на реабілітації боржника. Враховуючи те, що Кодекс з процедур банкрутства діє менше 10 місяців, судити про те, чи справді нові провадження у справах про банкрутство в Україні стали більш ефективними, зарано.

Оскільки поняття неплатоспроможності споживача в Україні було створено нещодавно, публічної інформації щодо його ефективності недостатньо.

Процедура добанкрутної санації не дуже популярна в Україні і компанії рідко вдаються до такого виду процедур. За оприлюдненою інформацією, за період 2013-2017 рр. господарськими судами було затверджено лише 37 планів санації в рамках добанкрутного провадження. Водночас новоприйнятий Кодекс з процедур

банкрутства передбачає деякі суттєві зміни до існуючої процедури добанкрутної санації. Проте, будучи новою, «модернізована» процедура добанкрутної санації ще не пройшла широкої апробації, тому висновки щодо її ефективності робити передчасно.

Згідно з оприлюдненою інформацією, станом на 6 серпня 2020 року було проведено 38 процедур фінансової реструктуризації відповідно до Закону про реструктуризацію. Враховуючи, що цей закон діє вже майже 4 роки, кількість справ про реструктуризацію не є значною.

Крім того, більшість реструктуризацій були проведені щодо заборгованості боржників перед державними банками. Таким чином, закон розглядається як корисний в основному державним банкам як єдина чітка правова підстава, що дозволяє їм використовувати такі методи реструктуризації, як прощення боргів, не несучи ризику кримінальної відповідальності перед державою. Отже, Закон про реструктуризацію не виправдав очікувань законодавців і показав свою неефективність.

19 вересня 2019 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення процедури фінансової реструктуризації», яким продовжено чинність Закону про реструктуризацію ще на 3 роки до 19 жовтня 2022 року та введено нову процедуру, а саме спільна процедура фінансової реструктуризації кількох боржників (пов'язаних осіб), які мають різних кредиторів.

Ці законодавчі зміни спрямовані на зменшення регуляторних обмежень щодо фінансової реструктуризації та сприяння повному впровадженню практики реструктуризації банків, що може дати ще одне життя процедурі фінансової реструктуризації згідно із Законом про реструктуризацію.

За даними Міністерства Юстиції в період із 24 лютого 2022 року арбітражними судами було порушено понад 65 справ про банкрутство (неспроможність) боржників, з яких 35 справ щодо неспроможності фізичних осіб.

До боржників процедури банкрутства застосовують шляхом використання заходів щодо відновлення платоспроможності, серед них, наприклад, відстрочка, розстрочка чи списання боргу, реструктуризація підприємства, перепрофілювання підприємства та зміна виробничої структури боржника і т.д., покращити фінансове становище економічної ситуації чи для виходу шляхом ліквідації з ринку (для боржників, що є юридичними особами), або для позбавлення від боргів (для тих боржників, що є фізичними особами).

Кредиторам процедури банкрутства дають можливість отримання належних боржнику коштів повністю чи частково, а також перевірки наявності навмисних дій що призвели до виникнення у боржника кризи неплатежів.

Якщо боржник не може відновити власну платоспроможність, суд зазвичай визнає боржника як банкрута та відкриває процедуру ліквідації або процедуру з погашення заборгованості боржника (до боржників, що є фізичними особами). Протягом цього часу банкрутами визнано 57 боржників, з яких 36 боржників є юридичними особами і 21 боржник – мають статус фізичної особи.

Процедуру реабілітації, тобто відновлення платоспроможності було розпочато лише для одного боржника. Міністерство юстиції України на правах державного органу, що займається питанням банкрутства за умов військового стану, в свою чергу продовжує сприяння створенню як організаційних, так і економічних й інших умов, що необхідні для здійснення процедур з відновлення платоспроможності боржника чи визнання банкрутом, в тому числі й процедур банкрутства задля державних виробництв і підприємств, які мають частку державної власності, що перевищує 50 відсотків.

Варто також зазначити про відновлення технічної можливості в отриманні відомості з Єдиного реєстру підприємств, для яких порушено справу щодо банкрутства, у формі електронної інформаційної довідки в режимі онлайн, відомості про перебування фізичних осіб суб'єкти господарювання, які

перебувають під процедурами банкрутства, можуть бути надані у вигляді інформаційних бюлетенів.

2.3. Оцінка можливостей відновлення платоспроможності підприємств в умовах воєнного стану

Повномасштабна військова агресія Росії проти України виявила слабкі місця української економіки. За останні роки українська переробка або зменшила виробництво промислової продукції, або показала зростання «в межах статистичної похибки». У результаті через війну очікується падіння промисловості на 42,6% при зниженні ВВП на 31% (за даними експертів Інституту економічних досліджень і політичних консультацій). Водночас стійкість галузі відрізняється для різних галузей, що відображено в результатах опитування.

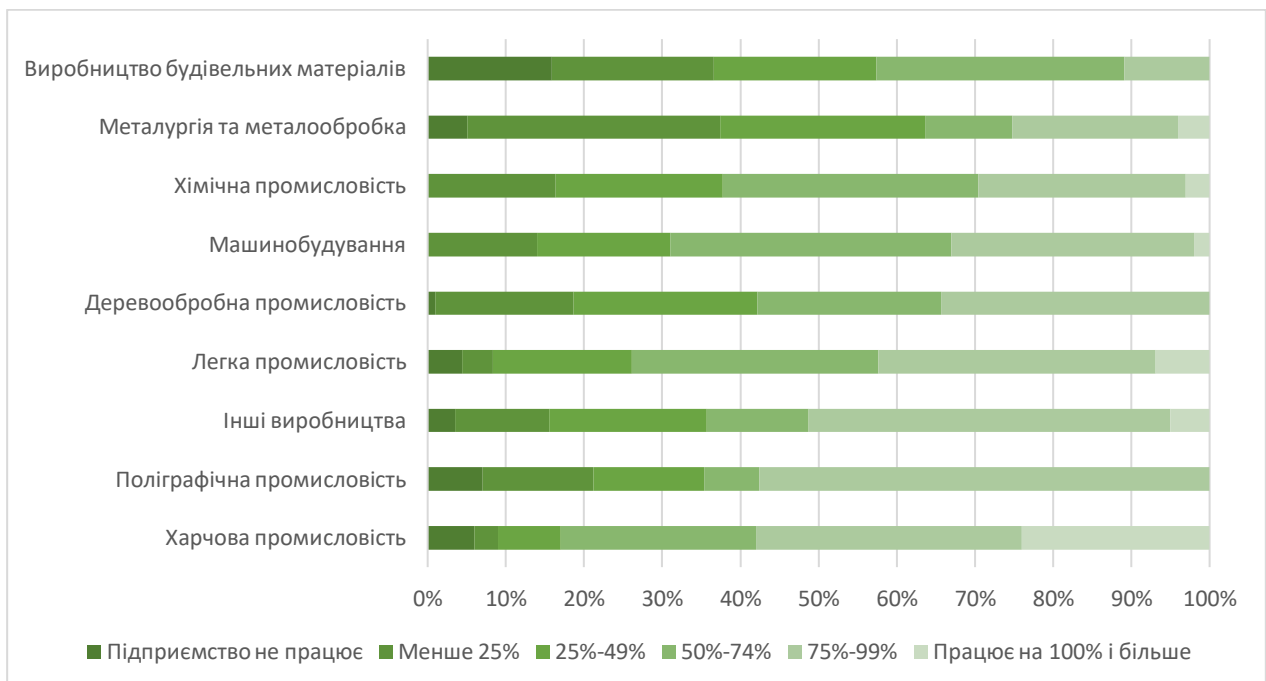
Перш за все, вони зберігають та/або відновлюють виробництво галузей, які забезпечують основні потреби населення — виробляють продукти харчування, одяг чи взуття. Однак харчова промисловість є однією з небагатьох галузей, де станом на липень 2022 року більше половини респондентів або зберігають виробництво майже на довоєнному рівні, або повністю зберегли обсяги робіт і навіть перевищують довоєнні (34 і 24% відповідно).

Щодо легкої промисловості, то лише 7% підприємств функціонують на 100% та більше. Серед інших галузей результати значно гірші через меншу здатність справлятися з виникшими викликами чи особливостями виробництва (див. рис. 1).

В ряді галузей (виробництво будівельних матеріалів, металургія та металообробка, хімічна промисловість і машинобудування) було зафіксовано критичне зменшення обсягів виробництва. До прикладу, не працює близько 16% підприємств, що виробляють будматеріали. Щодо металургії і металообробки, то тут цифра підприємств, які скоротили виробництво більше ніж на половину, сягнула 63%.

Не зважаючи на те, що деревообробна промисловість переважно зосереджена на заході і півночі країни, на повну потужність тут працюють лише 35% підприємств. Такі дані підтверджують, що багато галузей швидко стають заручниками цієї війни, ланцюжки поставок порушуються, морські експортні маршрути блокуються, а попит зменшується. Досліджені дані представлено на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Завантаження виробничих потужностей порівняно з довоєнним часом, % опитаних респондентів



Джерело: розроблено автором на основі:[36]

Лідерство окремих галузей відображається в оцінках бізнес-середовища та фінансово-економічної ситуації на підприємствах. Оцінки бізнес-середовища в цілому серед усіх українських підприємств залишаються низькими — відповідний індекс у липні становить $-0,37$. Тобто негативні оцінки загальної економічної ситуації значно переважають над позитивними (45,5% проти 8,5%). Крім того, оцінки є негативними для всіх галузей. Проте харчова $-0,31$, одна з найкращих серед усіх галузей. Менше песимізму щодо сьогодення лише в легкій промисловості ($-0,23$) та деревообробці ($-0,06$).

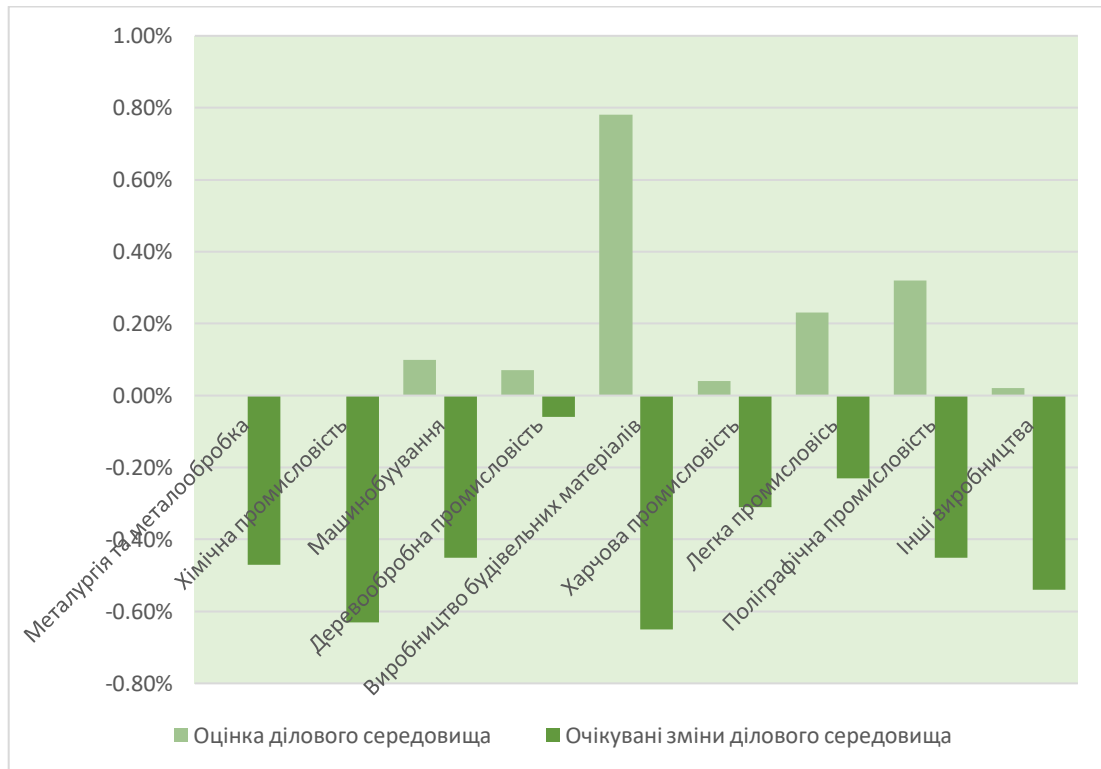
Оптимізм щодо майбутнього обережний, оскільки значення Індексу очікуваних змін у бізнес-середовищі знизилося з +0,16 у червні до +0,09 у липні. Однак у більшості галузей промисловості є позитивні оцінки (крім поліграфії). Найбільше оптимізму панують у легкій (+0,23) та деревообробній (+0,78) промисловості. Водночас індекс очікуваних змін становить лише +0,04 у харчовій промисловості, яка поки добре справляється з кризовими викликами. Це може відображати невизначеність щодо осінньої сівби в сільському господарстві та доступу до світових ринків.

Подібні галузеві настрої спостерігаються і в контексті фінансово-економічної ситуації на підприємствах. Хоча оцінки поточної ситуації є негативними для всіх галузей, у харчовій та легкій промисловості підприємства менш песимістичні (-0,08 та -0,20 відповідно) (див. рис. 3). Також високі результати в деревообробці (-0,06). Водночас у харчовій промисловості очікування щодо фінансово-економічної ситуації знову дуже обережні (+0,09). У деревообробці цей показник становить +0,82, а в легкій промисловості – +0,31.

За підсумками липня лише дві галузі не мають від'ємних темпів зміни виробництва — харчова (0,00) і легка промисловість (+0,02) із середнім індексом зміни виробництва -0,12 для всього бізнесу. Для порівняння, найнижчі результати у виробництві будівельних матеріалів (-0,65) та металургії (-0,45). Виробничі очікування за три місяці оптимістичні незалежно від галузі — усі показники мають позитивне значення. Найвищі показники у харчовій (+0,24), легкій (+0,38) та деревообробній (+0,77) промисловості (див. рис. 2.2)

Як і в промисловості, темпи падіння продажів зменшуються для всіх підприємств (індекс зміни продажів у липні -0,16). І знову тільки легка промисловість має позитивний показник +0,04. У деревообробці показник становить 0,00, а в харчовій промисловості – -0,03. Очікування щодо змін продажів також є позитивними в усіх галузях. Проте харчова промисловість має результат +0,23, що лише на рівні середнього показника по всіх підприємствах. Високий оптимізм у легкій промисловості (+0,38) та деревообробці (+0,69).

Рис.2.2 Загальноекономічне середовище за галузями промисловості, індекси



Джерело: розроблено автором на основі:[43, с.17-21]

Як і в промисловості, темпи падіння продажів зменшуються для всіх підприємств (індекс зміни продажів у липні -0,16). І знову тільки легка промисловість має позитивний показник +0,04. У деревообробці показник становить 0,00, а в харчовій промисловості – -0,03. Очікування щодо змін продажів також є позитивними в усіх галузях. Проте харчова промисловість має результат +0,23, що лише на рівні середнього показника по всіх підприємствах. Високий оптимізм у легкій промисловості (+0,38) та деревообробці (+0,69).

Майже в усіх галузях переважають підприємства, які скоротили чисельність працівників. Водночас у харчовій промисловості ситуація така ж, як і в середньому по бізнесу (-0,16). Низькі темпи скорочення в легкій промисловості (-0,04). Але в очікуваннях домінують плани щодо збільшення кількості працівників у найближчі кілька місяців.

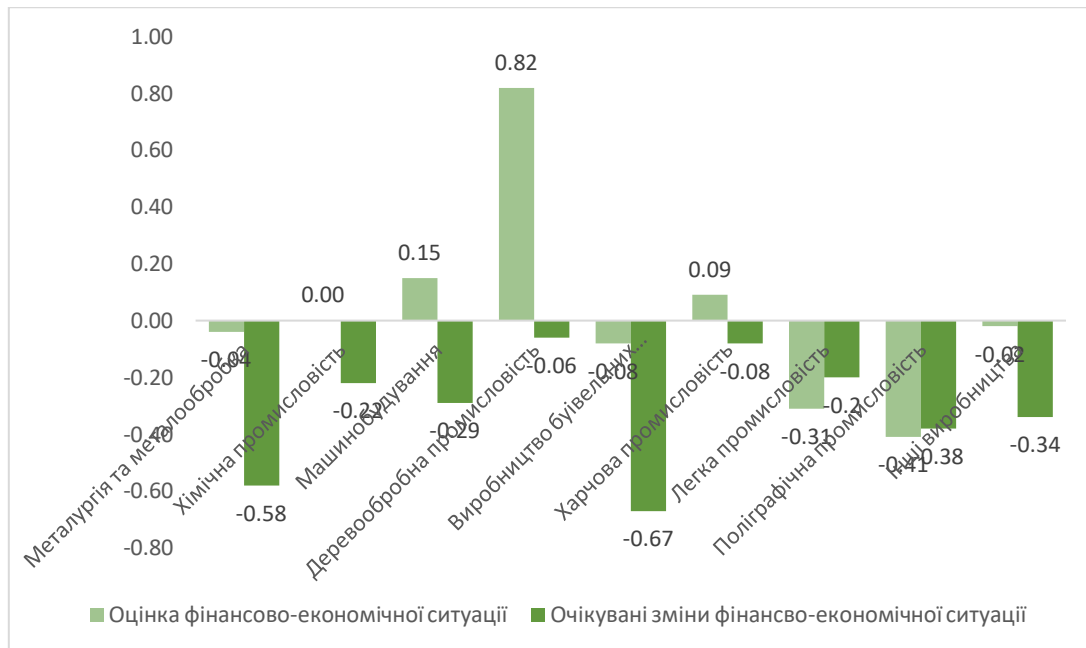
Експортна діяльність відновлюється, але обсяги експорту продовжують падати.

Війна мала непропорційний вплив на експортну діяльність різних галузей. Найкраща ситуація зафіксована в деревообробній промисловості. У галузі 82% респондентів взагалі не припиняли експорт, і немає підприємств, які не змогли б відновити експорт після зупинки. Знову ж таки, це може бути пов'язано з географічним розподілом деревообробки.

Також краще перенесли вплив війни підприємства харчової промисловості, де 47% респондентів не припинили експорт. Це знову актуалізує питання поглиблення переробки сільськогосподарської сировини, експорт якої значно впав через блокаду морських портів. Водночас найменша частка підприємств, які не припинили експорт, у хімічній промисловості (27%), металообробці та машинобудуванні (41%).

Незважаючи на збереження та відновлення експортної активності, загалом у всіх секторах спостерігалось падіння обсягів експорту. В усіх галузях промисловості, крім поліграфічної, переважають підприємства, які скоротили експорт. Сильна тенденція до зниження експорту спостерігається у сфері будівельних матеріалів (-0,86). Водночас суттєва тенденція до зниження також спостерігається в легкій (-0,14), харчовій (-0,25) та деревообробній (-0,25) промисловості. Очікування щодо відновлення експорту залишаються позитивними. Проте найнижчий показник – харчова промисловість (+0,07). Слід зазначити, що подібна ситуація спостерігається і в сільському господарстві, що в сукупності може відображати вже згадані побоювання в рамках агропромислового комплексу.

Рис.2.3 Фінансово-економічна ситуація на підприємствах за галузями промисловості, індекси

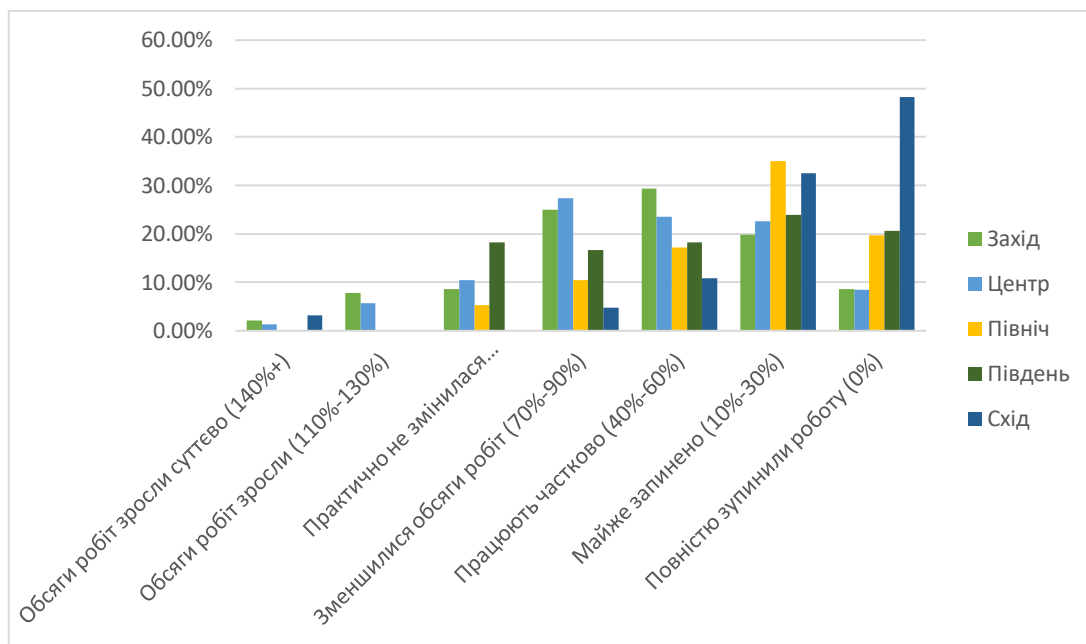


Джерело: розроблено автором на основі:[47]

Вцілому 46,8% підприємств повністю чи частково припинили роботу від 24 лютого. Найбільша частка у східних і південних областях. І тільки 12,4% підприємств працюють без змін чи навіть збільшили свої обсяги.

Внутрішні процедури неплатоспроможності та міжнародний арбітраж ведуть суперечки по всьому світу – і Україна не є винятком. У той же час, виникнення банкрутства було більш-менш передбачуваним, що полегшувало розробку стратегії вирішення спорів. Карантин 2020 року надзвичайно змінив цей статус-кво. Локдаун сколихнув ланцюги поставок, призупинивши або заклавши багато підприємств. Це, швидше за все, призведе до надзвичайної кризи платоспроможності. Експерти в усьому світі очікують хвилі реструктуризацій і банкрутств; від кредиторів значною мірою залежить, чи зможуть вони повернути борги.

Рис.2.4 Стан бізнесу до 23.02.2022 року, % обсягів виробництва



Джерело: розроблено автором на основі:[38]

Щоб стримати цю хвилю неплатоспроможності, уряди та законодавці змінюють існуючу законодавчу базу. В Україні останніми законодавчими ініціативами є запровадження мораторію на ініціювання банкрутства кредиторами. Відповідно до законопроекту № 3322, який уже прийнятий парламентом, але ще не набув чинності, суди відмовляють у відкритті провадження в справі з банкрутства за вимогами кредиторів, строк погашення яких настав 12 березня 2020 року [38, с.4].

Цей мораторій діє на час дії карантину та 90 днів після його зняття. Після того, як зміни набудуть чинності, вони, безсумнівно, стримають банкрутства та, сподіваюся, дозволять більшості підприємств відновити свій фінансовий стан. Проте багато хто може не встигнути.

Насамперед кредитори повинні здійснювати контроль збитків – оцінювати характер зобов'язань, наявні цінні папери та ризики неповернення, а також відповідні положення щодо вирішення спорів. Залежно від цієї оцінки, кредитор може виявитися з проблемною, погано забезпеченою заборгованістю за договором,

укладеним з українським боржником, який передбачає вирішення спору в арбітражі.

Крім того, кредитор може вже перебувати в арбітражному провадженні щодо стягнення заборгованості, при цьому ризик неплатоспроможності українського боржника нависає над шансами кредитора на повернення. У будь-якій подібній ситуації національне законодавство про неплатоспроможність і підхід суду до відповідних арбітражів стають ключовими для побудови стратегій відновлення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Відповідно до законодавства України про банкрутство та пов'язане з ним господарсько-процесуальне законодавство, останнє, що регулює питання арбітражності, справи про неспроможність та справи про грошові вимоги до боржника, стосовно якого в Україні розглядається справа про банкрутство, розглядаються виключно господарськими судами України.[46]

Нерідко українські боржники, як в арбітражних судах, які вже розглядалися на момент, коли відкривається провадження в справі про банкрутство, так і в арбітражних судах, що були розпочаті після порушення провадження в справах про банкрутство, згадують цю концепцію українського законодавства та просять суд припинити провадження та передати сторонам до українського національного суду. У таких випадках підхід трибуналу (і, згодом, національного суду, який виконує арбітражне рішення в будь-якій точці світу) значною мірою залежатиме від деталей справи.

РОЗДІЛ 3. АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА ДІАГНОСТИКА ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА

3.1. Визначення та обґрунтування концепції антикризового менеджменту підприємства

В економічному прояві криза – це дефіцит коштів для підтримання поточної господарської та різноманітних фінансових потреб в оборотних коштах. Така сума в оборотних коштах значно менша від загальної суми поточних господарських та фінансових потреб.

За аспектами криза поділяється на зовнішню та внутрішню. Зовнішня здатна мобілізувати у підприємства потрібний обсяг коштів для виконання різних зобов'язань перед кредиторами, такі як виплати та обслуговування різноманітних боргів. Внутрішня здатна забезпечити обсяг оборотних коштів, потрібних для господарської діяльності підприємства. Для того, щоб підтримати величину оборотних засобів на певному рівні, потрібно здійснити це за рахунок грошових та еквівалентних ресурсів підприємства.

За економічними показниками криза може настати за рахунок таких факторів:

1. Низькі показники рентабельності та зниження прибутку. Результатом буде погіршуватися стан підприємства у фінансовому плані, а також скорочуватися джерела та резерви розвитку. Вирішити проблему можна завдяки стратегічному та тактичному управлінню. Під час стратегічного управління варто переглянути стратегію або реструктуризувати підприємство. Щодо тактичного управління, то можливе зниження витрат та підвищення продуктивності.

2. Виробничі збитки. Результатом можна вважати зменшення резервних фондів підприємства. Тому щоб вирішити проблему виробничих збитків, слід шукати рішення в галузі стратегічного управління, а саме реалізувати через реструктуризацію підприємства.

3. Відсутність резервних фондів або їх виснаження. Для того щоб погасити збитки, підприємство має спрямувати частину власних оборотних коштів, перетворюючись на режим скороченого відтворення. І тому через відсутність коштів неможливим є реструктуризувати підприємство. У наслідок цього потрібно стабілізувати фінансовий стан підприємства, за рахунок проведення оперативних заходів для пошуку коштів на проведення реструктуризації.

4. Неплатоспроможність. Підприємство досягло критичного порогу та немає коштів, щоб профінансувати навіть скорочене відтворення або оплати борги за попередніми зобов'язаннями. У такому разі виникає загроза зупинити виробництво та (або) оголосити про банкрутство. Тому слід провести екстрені заходи для відновлення платоспроможності підприємства та підтримки процесу виробництва.

За видами кризи можна поділити:

1. Потенційна криза починається з можливої, але ще не реальної кризи підприємства. Тому через відсутність достовірних симптомів кризи такий стан підприємства, у якому воно постійно знаходиться, і є точкою відліку виникнення кризи на підприємстві.

2. Латентна або як її ще називають прихована криза, якій характерна прихована наявність або ймовірність кризи, що швидко починається. Вплив якої не визначається наявними у підприємства стандартними методами. Завдяки спеціальним методикам латентну кризу можна розпізнати та вплинути на неї за допомогою запобіжних заходів. У підприємства наявного потенціалу подолання кризи у повному обсязі, зазвичай, немає. Тому основним упором є застосування підприємством систем раннього розпізнавання.

3. Гостра криза починається з відчуття підприємством негативного впливу від неї. Таким чином, відчувається інтенсивність реальних, а також деструктивних впливів, що проявляють себе в різкій нестачі часу та невідкладності прийняття важливих рішень. Через нестачу наявного часу зменшуються альтернативні варіанти подолання кризи та підвищуються вимоги до шляхів вирішення проблем. Тому слід залучити більші сили підприємства для відновлення вичерпаних резервів

з подолання кризи. Усі заплановані заходи мають бути здійснені за незначний проміжок часу для подолання гострої кризи та покращення ситуації в цілому.

Гостра непереборна криза закінчується ліквідацією підприємства. Вимоги до подолання такого виду кризи перевищують наявний потенціал підприємства, через невдалі заходи або їх відсутність, екстремальний тиск та посилення інтенсивно спрямованих деструктивних впливів проти підприємства.

Тому можна сказати, що будь-яке управління є антикризовим, а зміст та методи антикризового менеджменту та звичайного не відрізняються.

Антикризовий менеджмент полягає у зведенні до мінімуму ризиків управління бізнесом та досягненні найбільшого контролю над подіями.

За визначенням західноєвропейських економістів, антикризове управління – це діяльність необхідна на подавлення загрозливого становища на підприємстві, головним завданням якого є виживання. За такої діяльності інтенсивно збільшують засоби та методи, які допоможуть у подоланні загрозливої для підприємства ситуації. Водночас увага переноситься на проблеми короткострокового характеру, для вирішення яких застосовують жорсткі і швидкі вирішальні заходи. Тому в деяких випадках, антикризовий менеджмент – це набір інструментів, завдяки яким стає відомо наближення переломного моменту підприємства та взяття нового курсу розвитку підприємства[31, с.23].

Антикризове управління може включати різноманітні завдання по розробці заходів та їх проведенні в період кризи. Вони приведуть до подолання або ослаблення кризового процесу. Такі завдання охарактеризовують як антикризовий менеджмент вузького значення. У широкому сенсі поняттям антикризового управління є профілактика кризи.

За різними підходами антикризовий менеджмент розуміють, як поняття, що виникають в період кризи. Або визначають його як дії пов'язані з фінансовою політикою підприємства, управлінням ризиками, управлінням безпекою. А також антикризовий менеджмент відображає помилки в управлінських рішеннях.

При цьому всьому концепція антикризового менеджменту може являти собою:

- знання у науці менеджменту;
- оцінка управлінських процесів та тенденцій, спрямована на виявлення негативних явищ та труднощів у розвитку організації;
- методи та засоби ефективного управління в умовах нестабільного розвитку організації прийоми та засоби ефективного менеджменту в умовах нестійкості розвитку організації;
- координація діяльності персоналу з урахуванням циклічності розвитку організації[30, с.27].

Завданням керівництва у рамках гострої кризи – реактивне антикризове управління. Завданням керівництва при профілактиці кризи – попереджувальне або випереджувальне антикризове управління.

Таким чином, можна виявити ще один термін антикризового управління, в якому планування та проведення заходів для збереження базисних характеристик підприємства та стабільної роботи за основними показниками фінансового стану.

Реактивний антикризовий менеджмент ґрунтується на невеликій кількості критеріїв метою яких є спланувати та впровадити заходи по відновленню до кризового стану.

При випереджувальному антикризовому управлінні сформовані загальні цілі на довгостроковий період, які можуть охопити усі галузі підприємства.

Під концепцією подолання кризи розуміють системне уявлення процесів розробки та управління, у результаті яких будуть згодом заплановані та реалізовані заходи подолання кризи. [32, с.43-47]

Відмінними рисами антикризового менеджменту від звичайного є зміна критеріїв прийняття рішень. Для звичайного управління процесами, які допоможуть досягти стратегічних цілей розвитку підприємства в довгостроковому аспекті з максимізацією прибутку у короткостроковому. Говорячи про кризовий стан у довгостроковому аспекті, то його метою є повна фінансова стабілізація, в той же час як короткостроковому – економія коштів. Антикризове управління має на меті усунення можливості банкрутства підприємства.

Таким чином, антикризове управління - це комплекс взаємопов'язаних заходів від діагностики кризи до застосування особливих заходів для її уникнення та подолання.

Важливу роль в організації під час антикризового менеджменту відіграє управління фінансами, яке поєднало стратегію і тактику фінансового забезпечення підприємства. Це дало змогу управляти грошовими потоками та знаходити найкращі фінансові рішення. Тому у фазі кризи підприємствам вкрай необхідний контроль над рухом коштів.

Антикризове управління включає:

- дослідження фінансового стану підприємства для виявлення ранніх ознак його кризового розвитку;
- розуміння масштабів кризового стану організації;
- аналіз факторів, що зумовлюють кризовий розвиток підприємства;
- відновлення платоспроможності підприємства;
- знаходження фінансової рівноваги;
- реальне фінансове оздоровлення підприємства.

Антикризовий менеджмент визначає принципи управління підприємством за умов загальної кризи економіки, управління фірмою на початку банкрутства, а також діагностика загроз банкрутства на ранніх стадіях її виникнення.

Фахівцями по розробці антикризової концепції було запропоновано чотири фази її формування:

- висвітлення проблеми;
- визначення альтернатив;
- вибір найбільш підходящого варіанту та створення антикризової концепції управління на його основі;
- редагування визначеної концепції з урахуванням усіх недоліків або їх виявлення у процесі реалізації[37].

У системі державного управління можливий детальніший план формування антикризової концепції, що включає сім етапів:

- формування команди антикризового менеджменту;
- аналіз вихідних позицій (збір інформації);
- визначення характеру кризової ситуації (передкризова чи кризова);
- висвітлення альтернатив;
- визначення найкращого варіанту та створення на його основі антикризової концепції управління;
- реалізація визначеної концепції та подальший моніторинг змін, що відбуваються;
- пошук та коригування недоліків у реалізованій концепції.

Важливими якісними відмінностями державного антикризового менеджменту є системність, оперативність, гнучкість та адресність. Системність та оперативність виявляються у необхідності термінової оперативної розробки цілого взаємопов'язаного комплексу заходів для подолання кризової ситуації. Гнучкість необхідно розглядати як здатність антикризового управління адекватно змінюватися під впливом ситуації, вибудовуючи лінію менеджменту, що коригує. Адресність – це спрямування управлінських ініціатив та різноманітних ресурсів в центр кризових процесів.

Для того, щоб розробити концепцію антикризового менеджменту необхідно підготувати та використати команду висококваліфікованих фахівців із державного антикризового регулювання.

Перший етап – формування команди антикризового менеджменту. Експерти радять на чолі команди поставити керівника, на якого можна персонально покласти відповідальність за антикризові заходи. При цьому на чільне місце має бути покладений професіоналізм керівника, незалежно від віку, попередньої державної посади тощо. У команді менеджерів мають бути чітко окреслені ролі учасників, завдання експертів, включаючи групу моніторингу кризи та відповідальної за зв'язки з громадськістю. Потрібно побудувати в команді конструктивні особисті стосунки. Антикризові рішення не можна блокувати через особисті складності, тому тих, хто заважає, необхідно оперативно усувати від роботи.

Насправді команда антикризового реагування здатна зіштовхнутися з кількома основними проблемами:

- втрата часу на "притирання" команди;
- втрата часу через невідпрацьованість схем прийняття рішень та неналагодженість системи антикризових комунікацій;
- відсутність заздалегідь підготовлених баз даних для різного варіанту кризових ситуацій;
- нерозуміння суті роботи команди з боку інших державних структур, виникнення нездорової конкуренції між ними;
- відсутність спеціалізації між членами команди – всі відповідають за все відразу;
- слабкий зв'язок із першою особою;
- боротьба за неформальне лідерство всередині команди.

Для визначення потенційної команди антикризового реагування потрібно задовго до початку кризи визначити, а потім апробувати команду в ігрових ситуаціях на тренінгах. Це допоможе при виникненні кризи уникнути багатьох, а саме: зазначених вище проблем.

Другий етап – аналіз вихідних позицій: збирання інформації. Такий аналіз має прояснити внутрішнє та зовнішнє становище організації в умовах кризи. Метою аналізу вихідних позицій є дослідження сучасного стану та перспектив розвитку організації, а також загрозливих їй кризових тенденцій. Відповідальність за проведений аналіз несе керівник команди з менеджменту кризи, але у процес обговорення бажано включити якомога більше компетентних співробітників команди. Матеріали для аналізу збираються завдяки моніторингу, опираючись на наявний статистичний матеріал, застосовуючи методи анкетування та взяття інтерв'ю у експертів. Основним завданням складання аналізу є збирання різнобічних даних для висновків та подальшого визначення характеру кризової ситуації. Можливе використання методології аналізу чотирьох полів (або SWOT-

аналізу), що включає аналіз як зовнішніх (можливості та небезпеки), так і внутрішніх факторів діяльності організації (сильні та слабкі сторони).

Третій етап – визначення характеру кризової ситуації. Як зазначалося, вибір превентивної чи реактивної моделі антикризового менеджменту залежить від фази розвитку кризи. Більшість експертів радять насамперед визначити причини кризи, виявити її характер та основні симптоми, оскільки різне розуміння причин кризи передбачає і вибір різних шляхів виходу з неї. Пропонується наступний алгоритм визначення характеру кризи:

- виявити причини кризи (наприклад, з'ясувати протиріччя між основними політичними силами, відстежити функціональні та структурні протиріччя у системі управління та ін.);
- визначити характер кризи (виявити ступінь її інтенсивності, галузі локалізації);
- виявити ступінь залучення головних груп (встановити характерні риси цих груп та їх кризові проблеми);
- уточнити визначення ситуації як кризової чи передкризової.

Четвертий етап – сформулювати варіанти. Модель реагування на надзвичайні ситуації має бути розроблена з урахуванням наявних коштів і ресурсів держави, а також можливих політичних, економічних та інших ризиків. За порадами експертів слід використовувати аналіз вигод-витрат стандартний, модифікований та якісний, а також аналіз економічної ефективності та аналіз багатоцільового призначення. Стандартний аналіз проводиться у грошовій формі. Аналіз вигод-витрат якісний виражається у натуральних одиницях (наприклад, скорочення або збільшення робочих місць, тонни матеріалів тощо). Досить часто у системі управління монетизаційні та не монетизаційні витрати. Вони здатні мати практично однакове значення та розглядаються як самостійні цілі й до аналізу альтернатив застосовується багатоцільові підходи.

П'ятий етап – оптимальний вибір варіанту антикризового рішення та створення концепції антикризового управління. Експерти радять, вибираючи одну

з можливих альтернатив, оцінювати можливі варіанти на основі таких об'єктивних критеріїв:

- яким буде стан системи управління за кожним варіантом антикризового рішення після його здійснення;
- скільки часу та які кошти будуть необхідні для здійснення кожного варіанта рішення;
- які труднощі і яким чином необхідно подолати при реалізації кожного з проектів;
- як буде відобразитися кожен варіант рішення на стані всієї системи управління в цілому.

При виборі варіантів можна використовувати метод мозкового штурму.

Коли принципово визначено антикризову стратегію – превентивну чи реактивну (у складних ситуаціях можливе їх поєднання), формується антикризова програма, що є комплексом взаємопов'язаних заходів антикризового реагування. Під цю програму надалі необхідно отримати правове та бюджетне забезпечення.

Шостий етап – виконання антикризової концепції менеджменту, включно зі змінами, які відбуваються. Щоб реалізувати концепцію антикризового управління необхідно насамперед створення сучасної системи антикризових політичних комунікацій, у центрі яких має бути антикризовий центр, у межах якого працюватиме спеціальна група моніторингу, щоб фахівці антикризового центру безперервно відстежували зміни ситуації різних рівнях управління. Про це докладно буде розказано у наступному параграфі.

Сьомий етап – пошук помилок та коригування реалізованої концепції. Цей етап оперативно підбиває підсумки проведеної роботи, він націлений на пошук помилок та вибудовування лінії коригувального менеджменту. Важливим інструментом реалізації цього завдання є моніторинг ефективності програми, в рамках якого відбувається відстеження динаміки показників, обраних як критерії ефективності. Наприклад, критеріями політичної ефективності антикризової програми можуть бути зростання підтримки населенням рішень владних структур, збільшення рейтингу популярності провідних політичних та державних лідерів,

підвищення рівня життя населення, зниження соціально-політичних протиріч та ін. Змінюючи критерії ефективності антикризової програми можна зробити доцільні висновки про правильність застосування вжитих заходів, а також розглянути нові ідеї збільшуючи ефективність антикризового менеджменту.

У дійсності етапи розробки антикризової концепції можуть перетинатися та проходити паралельно, тому що їх цілі та завдання між собою тісно взаємопов'язані. Важливо пам'ятати, що в умовах кризового цейтноту процес розробки антикризової концепції має проходити якомога оперативніше.

Антикризове управління ефективне, якщо вміло керувати активами та пасивами підприємства. Розумітися на етапах бізнес-процесів (збут, виробництво, постачання, облік). Знатися на засобах захисту майна та безпеки бізнесу. Правильно формувати кадрову політику, вирішувати соціальні питання, а також вибудовувати відносини із профспілками. Доводити до відома трудовий колектив про плани, методи та принципи управління, соціально-значущі аспекти діяльності до широкого загалу. Ефективно керувати програмами побудови відносин із акціонерами, партнерами, органами державної влади.

3.2 Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства

Нестабільність стану економіки в країні, що спостерігалася останні роки, мала негативний вплив на роботу підприємств. Тому спостерігаємо тенденцію збільшення кількості порушених справ про банкрутство, а також тенденцію на прогнозування ймовірності банкрутства підприємством. Адже своєчасне виявлення негативних факторів, що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства дозволять сформуванню відповідну фінансову політику та посприяють розробленню заходів на вирішення цих факторів. Такі фактори повинні бути спрямовані на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, підвищення платоспроможності суб'єкта господарювання, забезпечення

конкурентоспроможності підприємства у довгостроковому періоді, і найважливіше, попередження ризику банкрутства підприємства.

Банкрутство – це кризовий фінансовий стан підприємства, яке призводить до того, що організація не в змозі платити по рахункам кредиторів. Для його усунення був вироблений цілий механізм дій, у які входять фінансові методи діагностики та методика прийняття управлінських рішень стосовно настання банкрутства. У сучасній економіці важливо передбачувати кризові явища наперед та вміти формувати такий механізм дій, що дозволить визначити відповідні негативні зміни та у подальшому сприяти їх усуненню. [12, с.18]

Такі методи ефективні тільки для тих організацій, для яких кризове становище неминуче та є потреба вжити негайних заходів для покращення її фінансового стану в ринкових умовах. Виявити негативні чинники, що впливають на ріст та розвиток підприємства, а також випередити їх виникнення і є ціллю таких заходів.

Оцінити стан організації та вибрати її контрагентів є важливими діями для визначення імовірності банкрутства. Оцінити стан організації можна, здійснивши узагальнюючий аналіз фінансового становища підприємства та її платоспроможності. Провести діагностику функціонування платоспроможності підприємства та вивчити ознаки її кризового становища можна завдяки фінансовій звітності досліджуваної організації. Також на основі фінансової звітності можна зробити прогноз на майбутній період та оцінити саму ймовірність настання банкрутства. Щоб проаналізувати фінансовий стан організації потрібно розрахувати та оцінити комплекс її фінансових показників.

Щодо суб'єктів фінансового аналізу, якими є різні користувачі, такі як внутрішні – власники і керівництво організації та зовнішні, якими вважаються інвестори, контрагенти, кредитори, то будь-хто із них досліджує інформацію про підприємство виходячи з власних інтересів. [41, с.24]

Для аналізу фінансового стану організації підключаються не тільки керівники або ж засновники підприємства, а також спеціальні служби та інвестори організації, які прагнуть зрозуміти ефективність використання ресурсів. Банки під

час дослідження фінансового стану організації оцінюють умови кредитування і визначають ступінь ризиків непогашення. Фіскальні органи оцінюють умови виконання плану надходження коштів до бюджету.

Для проведення антикризових заходів на підприємстві слід обґрунтувати їх доцільність, підтримуючи стабільне функціонування підприємства за певними моделями оцінки платоспроможності або ж ймовірності його банкрутства. [33, 214]

Класифікувати методики ймовірності прогнозування банкрутства можна за ознаками залежних від таких елементів:

1) Визначення оціночних показників.

Однією із методик є коефіцієнтний підхід, де коефіцієнт визначає фінансовий стан підприємства. Такими моделями із використанням фінансових коефіцієнтів є моделі У. Бівера та І.О. Бланка, які ґрунтуються на системі показників, що характеризує результати фінансово-господарської діяльності підприємства.

Модель Бівера – це перша багатокомпонентна модель, що дозволяє оцінити ймовірність настання банкрутства суб'єктом господарювання. Вона складається з 5 факторів, таких як:

1. коефіцієнт Бівера;
2. рентабельність активів;
3. фінансовий леверидж;
4. коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом;
5. коефіцієнт поточної ліквідності.

Перевагами моделі Бівера є простота її використання та те, що вона враховує особливості вітчизняної економіки. Недоліки такі: для індикаторів не наведено вагові коефіцієнти, значення отриманих індикаторів порівнюються зі значеннями тільки трьох типів підприємств, а саме, ті що благополучні, збанкрутілі протягом року та 5 років.

Головними перевагами моделей коефіцієнтного підходу є використання показників рентабельності та розуміння точного терміну настання банкрутства.

Недоліками можна вважати відсутність інтегрального коефіцієнта, або складність його інтерпретації та унеможливлення використання у вітчизняних умовах.

Також методикою оціночних показників є індексний підхід, що передбачає розрахунок динамічних показників стану об'єкта дослідження. Розраховують динаміку змін об'єкта за допомогою моделі Е.Альтмана, Спрінгейта, Конана і Гольдера, Ліса, Таффлера і Тішоу, а також завдяки універсальній дискримінаційній функції. Ці методики аналізу можуть попередити раннє банкрутство підприємства, завдяки інтегральним показникам, як основані на економіко-статистичних розрахунках. [36, с.71]

Модель Альтмана можна вважати однією з найбільш популярних підходів, що використовують у зарубіжній практиці. Фінансова модель Z-рахунку, що розроблялась американським економістом Альтманом, здатна спрогнозувати ймовірність настання фінансових труднощів для підприємства. Цю модель зґрунтовано на комбінації п'ятиох ключових коефіцієнтів, які характеризують фінансове положення підприємства та його результати діяльності. Тому ця коефіцієнтна модель через свою адаптованість найбільш застосовується вітчизняними підприємствами.

П'ятифакторна модель ймовірності банкрутства Альтмана визначається за формулою (3.1):

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3 X_3 + 0,6 X_4 + 1,0 X_5 \quad (3.1)$$

де X_1 – власний оборотний капітал;

X_2 – нерозподілений прибуток;

X_3 – прибуток до виплати відсотків;

X_4 – балансова вартість акцій;

X_5 – чиста виручка.

Зробивши підрахунки Z-показник може бути $< 1,8$, що говорить про високу ймовірність банкрутства. $1,8 < Z < 2,7$ – це означає, що ймовірність банкрутства

дуже висока; можливе банкрутство за показником $2,71 < Z < 2,9$; $Z > 3$ низька ймовірність банкрутства.

Переваги методики полягають в простоті інтерпретації показників, дистанційних оцінках та можливості використання її на українських підприємствах. Недоліками слід вважати неврахування якісних показників та особливостей діяльності підприємства, їх макроекономічні чинники.

Популярною можна вважати модель М. Спрінгейта. З її допомогою передбачається розвиток інтегрального показника та легко провести оцінку ймовірності банкрутства. Модель побудовано завдяки покроковому дискримінантному аналізу та взято за основу розробки Альтмана. Під час створення моделі було реформовано 19 фінансових коефіцієнтів до чотирьох. Тому точність такої моделі є високою, близько 90 %.

За моделлю Спрінгейта ймовірність банкрутства визначається за формулою (3.2):

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D \quad (3.2)$$

де А – робочий капітал;

В – прибуток до сплати податків та відсотків;

С – прибуток до сплати податків;

D – обсяг продажу.

За моделлю Спрінгейта якщо Z-показник нижче 0,862, то підприємство є потенційним банкрутом.

Але існують і недоліки моделі Спрінгейта, де під час розрахунків не враховуються економік різних країн та їх умови розвитку. Дана модель орієнтована на США та Канаду. Тому слід її скоригувати на національну валюту, не порушуючи її безперервність, та при зміні курсу не з'являлись відхилення.

Згідно моделі Ж. Конана і М. Гольдера оцінка проводиться залежно від ймовірності затримки суб'єктом господарювання платежів за зобов'язаннями, що відповідає інтересам кредиторів та цілям зовнішнього експрес-аналізу. [38, с.32-34]

За моделлю Конана і Гольдера ймовірність банкрутства визначається за формулою (3.3):

$$Z = 0,16K1 - 0,22 K2 + 0,87K3 + + 0,10K4 - 0,24 K5 \quad (3.3)$$

де $K1$ – дебіторська заборгованість + грошові кошти та їх еквіваленти / валюта балансу;

$K2$ – постійний капітал;

$K3$ – виручка від реалізації;

$K4$ – додана вартість;

$K5$ – валовий прибуток.

Значення Z -показника показано в таблиці 3.1:

Недоліками можна вважати такі чинники:

- невисока надійність одержуваних прогнозів;
- для визначення ймовірності неплатоспроможності підприємства потрібний великий обсяг інформації;

Таблиця 3.1

Значення Z -показника за методикою Конана і Гольдера

Z-показник	+0,210	+0,480	+0,002	-0,026	-0,068	-0,087	-0,107	-0,131	-0,164
Ймовірність затримки платежів	100	90	80	70	50	40	30	20	0

Ймовірність банкрутства за моделлю Ліса визначається за формулою (3.4):

$$Z = 0,063A + 0,092B + 0,057C + 0,001D \quad (3.4)$$

де A – оборотні активи;

B – операційний прибуток;

C – нерозподілений прибуток;

D – власний капітал.

Методика Ліса адаптована під методику Альтмана, де граничне значення Z дорівнює 0,037. При зменшенні показника Z нижче критичного – висока загроза ймовірності банкрутства підприємства.

Перевагою моделі Ліса є простота розрахунку. Натомість з недоліків модель розроблена для Англії та створювалась з урахуванням західного розвитку. Тому вона не пристосована до українських реалій.

В 1977 році британськими вченими Таффлером і Тішоу було запропоновано чотири факторну модель, аналізу фінансового стану підприємства. Якщо значення Z за моделлю Таффлера і Тішоу 0,25, то фінансовий стан підприємства критичний. Якщо $Z > 0,3$, то фірма має непогані довгострокові перспективи. Якщо $Z < 0,2$, то ймовірне банкрутство. Визначити показник- Z можна за формулою (3.5):

$$Z = 0,53 A + 0,13B + 0,18C + 0,16D \quad (3.5)$$

де A – операційний прибуток / короткострокові зобов'язання;

B – оборотні активи / загальна сума зобов'язань;

C – короткострокові зобов'язання / загальна вартість активів;

D – виручка від продажів / загальна вартість активів.

Проаналізувавши методики визначення банкрутства зарубіжних авторів, зроблено висновок, що вони не зовсім підходять для використання українськими підприємствами. Так, велика кількість іноземних методик побудовані на використанні вагових коефіцієнтних показниках, які було розраховано за минулорічними даними. Методики не адаптовано до української економіки та не враховано специфіку діяльності українських підприємств, такі як:

- специфічність системи бухгалтерського обліку і податкового законодавства;
- наслідки інфляції та їх вплив на діяльність підприємства;
- нестача даних по збанкрутілих підприємствах та не можливість коригування методик стосовно розрахунків питомої ваги коефіцієнтів;

- методики не беруть до уваги інші важливі показники діяльності підприємства, їх побудовано на використанні балансових та звітних показників про фінансові результати;

- методики не визначають фактори впливу зміни рівня фінансової стійкості;

- моделі не надають інформацію про подальший розвиток підприємства;

- показники, як пропонуються зарубіжними вченими, можуть бути неактуальними для підприємств України;

Дані методики визначають можливість наближення кризи підприємства, але не прогнозують перехід між стадіями життєвого циклу. Врахувавши обмеження іноземних методик прогнозування ймовірності банкрутства, науковцями були розроблені методики, які адаптовано для української економіки.

Відомою методикою прогнозування банкрутства є модель Сайфуліна – Кадикова, де за рейтинговим числом R здійснюється оцінювання рівня фінансового стану підприємства. Модель адаптовано під вітчизняну економіку та її можна коригувати відносно специфіки підприємства.

Серед вітчизняних моделей виділяють також модель банкрутства О.О. Терещенка. Система діє за рахунок вітчизняних статистичних показників, а саме: інтегральної оцінки фінансового стану підприємств. Порівняно з зарубіжними дискримінантними моделями, модель О.О. Терещенка є універсальною та характеризується дещо зміщеними оцінками. У такій моделі низька ймовірність помилково віднести підприємство до групи стійких підприємств. Але все ж відсутнє поглиблення класифікації фінансового стану підприємства. Універсальна дискримінаційна функція визначається за формулою (3.6):

$$Z = 1,5 X_1 + 0,08 X_2 + 10 X_3 + +5 X_4 + 0,3 X_5 + 0,1 X_6 \quad (3.6)$$

де X_1 – cash-flow / зобов'язання;

X_2 – валюта балансу / зобов'язання;

X_3 – чистий прибуток / валюта балансу;

X4 – чистий прибуток / виручка від реалізації;

X5 – запаси / виручка від реалізації;

Модель О. Терещенка розроблена на використанні вітчизняних статистичних даних, але з врахуванням сучасної міжнародної практики. Її можна модифікувати під специфіку підприємства. Але дана методика не досконала, тому і має свої недоліки, такі як: нестача глибини класифікації фінансового положення підприємства та проведення додаткового аналізу при показниках від - 0,9 до 0,9. [50]

Загалом перевагами усіх моделей є точність розрахунків при спрощеній та послідовній системі рахування. А вся необхідна інформація для проведення економіко-статистичних розрахунків міститься в основних формах звітності. Такі моделі зазвичай оцінюють рівень ризиків підприємства. Недоліками є не врахування особливостей галузі досліджуваного об'єкту та рівня регулювання економічних процесів у державі.

Наступною методикою визначення оціночних показників є агрегатний підхід. Такий підхід передбачає побудову балансових моделей з оцінювання фінансового стану об'єкта дослідження. Моделями з використання агрегованих показників є модель визначення ліквідності балансу, модель В.В. Ковальова та інші. [49, с.112]

2) Способи формування загального висновку щодо кризи і загроз банкрутства.

Таким способом є бальний метод, а саме: модель Аргенті А-рахунок, SWOT-аналіз та інші. Графічний метод, який включає в себе модель трикутників, PAS модель. А також способами формування висновків щодо кризи і загроз банкрутства є статистичні моделі діагностики банкрутства та ідентифікаційні матричні моделі та кластерний аналіз.

Більш детальніше розглянемо модель Аргенті – А-рахунок. Англійський викладач і бізнес-консультант Джон Аргенті систематизував інформацію про збанкрутілі компанії, та висловив припущення, що процес, який призводить до банкрутства, є тривалим у часі. Тому за загальними ознаками діяльності, що

розділені за трьома стадіями банкрутства і визначають ступінь збанкрутілості підприємства.

До трьох стадій процесу банкрутства відносять:

1. недоліки в процесі діяльності;
2. виконані помилки;
3. симптоми неплатоспроможності.

Кожна стадія банкрутства – це результат поглиблення до максимально-критичного рівня попередньої стадії. Помилки найчастіше виникають у результатах першої стадії – недоліки в процесі діяльності, а симптоми виявляють накопичені помилки. Результатами дослідження став метод бальної оцінки, названий А-рахунок.

Для визначення показників А-рахунку, дослідник має завітати до досліджуваного підприємства, який тільки своїм візитом викличе занепокоєння, навіть якщо виявить позитивну фінансову інформації про результати її діяльності, не кажучи вже про збирання та бального оцінювання такої інформації.

Визначення недоліків процесу діяльності моделі А-рахунку:

1. Автократ. Якщо підприємством керує самовладний керівник – автократ, то існує ймовірність швидкого банкрутства підприємства, порівняно з управлінням найманого професіонального менеджера. Якщо за результатами дослідження виконавчий директор працює як автократ, а саме: тисне на колег, то підприємство отримує 8 балів. 0 отримує керівник з іншим типом менеджменту.

2. Голова – виконавчий директор. При обійманні двох посад однією особою небезпека оцінюється в 4 бали, особливо якщо виконавчий директор – автократ.

3. Бездіяльність директора в обговоренні головних рішень оцінюється у 2 бали.

4. Незбалансованість управління полягає у недостатній професійній обізнаності директорів та оцінюється в 2 бали.

5. Відсутність взаєморозуміння фінансового директора з правлінням та його некомпетентність оцінюється в 2 бали.

6. Рівень менеджменту. Якщо відсутні професійні менеджери на рівні правління, то оцінка – 1.

7. Недоліки обліку. При не використанні системи бюджетного контролю підприємство отримує 3 бали, та ще 3 бали за відсутність системи планування руху грошових коштів, та 3 бали за відсутність системи розрахунку собівартості продукції і так далі.

8. Чутливість до змін. Підприємство отримує 15 балів, якщо не відбувається модернізація або відсутнє оперативне реагування на значні зміни.

Кінцева максимальна оцінка за весь спектр недоліків – 43 бали. Задовільна оцінка з недоліків – 10 балів.

Наступним, що треба дослідити є помилки підприємства:

1. Частка кредитних коштів у капіталі. Підприємство отримає 15 балів якщо частка кредитних коштів виростає до рівня залежності від кредиторів.

2. Надмірне розширення торгівлі. Небезпека існує для тих підприємств, де під час розширення скорочувались його основні фонди. За це від дослідника підприємство може отримати 15 балів.

3. Великий проект. Якщо під час прорахунків великого проекту були допущені помилки, які приведуть до великих збитків, то підприємство отримає 15 балів.

Якщо при визначені помилок підприємство отримає в результаті 15 балів і більше, а по недолікам результати перевищують 10 балів, то дослідник має всі причини для тривожності.

Наступним етапом є визначення симптомів неплатоспроможності за такими ознаками:

1. Фінансові ознаки. 4 бали якщо балансовий звіт та фінансові коефіцієнти свідчать про погіршення ситуації на підприємстві.

2. Бухгалтерський облік. У цій ситуації підприємство отримує 4 бали за бухгалтерські маніпуляції на приховання рахунку, такі як завищена оцінка запасів та активів, заниження витрат на ремонтні та експлуатаційні послуги.

3. Не фінансові ознаки оцінюються в 3 бали через такі ознаки, як погана якість продукції, нестача грошей, падіння акцій на ринку тощо.

4. Кінцеві ознаки оцінюються в 1 бал за часткові списання з рахунку, чутки на підприємстві та масові відставки.

Загальна оцінка за весь А-рахунок – 100 балів. Задовільна оцінка – 25. Тому підприємства, що мають більше 25 балів можна вважати кандидатом у банкрути. За переліченими ознаками та симптомами можна легко виявити прояви банкрутства, адже вони проаналізовані професійними фахівцями з питань антикризового управління. Однак, кожне підприємство може доповнити список показників, які будуть досліджуватись, враховуючи специфіку ситуації, галузі діяльності тощо. [36, с.52]

3) Аналізування оціночних показників.

Для аналізування оціночних показників використовують динамічний аналіз – вивчення показників в динаміці. Для порівняння фактичного значення показника з середньогалузевим використовують порівняльний аналіз. А завдяки еталонному аналізу порівнюють фактичне значення показника з еталонним або критичним значенням.

Дослідивши моделі прогнозування імовірності банкрутства, виявлено що всі моделі мають свою специфікацію особливостей галузі підприємництва, залежно від країни в якій така модель банкрутства використовується.

Оцінивши фінансові показники неплатоспроможності підприємств, виникають ситуації, коли одні оцінювальні показники досягають критичної межі, а інші ж перевищують нормативні значення. Тому говорячи про кількість фінансових процесів, які не вдається відобразити завдяки коефіцієнтам платоспроможності, більшість зарубіжних та вітчизняних фахівців радять проводити інтегральне і комплексне оцінювання фінансових показників стану компанії, опираючись на один критерій – ймовірність настання банкрутства.

Не дивлячись на те, що існує велика кількість способів визначення ймовірності банкрутства, універсальними їх важко назвати. Тому краще відстежувати такі показники змін одночасно за кількома методиками. За цими

методиками можна дізнатись про платоспроможність підприємства або навпаки, остаточно його втратити.

Можна сказати, що розглянуті методики прогнозування ймовірності банкрутства не можуть надати точні, достовірні результати про ймовірність банкрутства українських підприємств. Використовуючи методи та методики прогнозування ймовірності банкрутства, можна отримати суперечливі висновки стосовно рівня фінансового стану підприємства та загроз банкрутства.

Перспективним напрямком дослідження є удосконалення механізму прогнозування ймовірності банкрутства, а саме, детальний розгляд існуючих критеріїв, вибору системи показників та інших його складових.

3.3. Особливості визначення прихованого, фіктивного та умисного банкрутства

Прихованим видом банкрутства називають фінансово-неспроможні підприємства, які можуть укривати обставини, що привели до оголошення підприємства банкрутом. Інші суб'єкти підприємницької діяльності умисно оголошують себе банкрутами для втілення задуманих цілей. Такий вид банкрутства називають умисним. А також існує третій вид банкрутства – це фіктивний. Для якого типовою ситуацією є доведення суб'єкту господарювання до фінансової кризи та банкрутства за рахунок халатності службових осіб. Тому, щоб запобігти прояву подібних негативних проявів підприємцями чи службовими особами встановлено покарання Кримінальним кодексом України.

Прихованим банкрутством називають навмисне приховання фактів фінансової неспроможності підприємства. Так через подання неправдивих даних можуть бути завдані матеріальні збитки кредиторам. Покарання осіб причетних до проголошення банкрутства підприємства буде покарано до 2 років позбавленням волі, а також накладається штраф у вигляді мінімального розміру заробітної плати

не більше 300 одиниць, а також 5 років забороняється займатися подібною діяльністю.

Наявність приховування банкрутства можна визначити за такими ознаками:

- подання неправдивих відомостей кредиторю про фінансове положення неплатоспроможності підприємства;
- причинно-наслідковий зв'язок між подачею даних та збитками, які були принесені від їх подання кредиторам;

Мотиви та цілі прихованого банкрутства:

- поліпшення фінансового становища суб'єкта господарювання або виконання фінансових зобов'язань перед кредиторами;
- одержання кредиту на виплати заборгованостей чи присвоєння отриманих коштів після ліквідації суб'єкта господарювання;
- отримання вигідного замовлення на виробництво товарів чи послуг від державних органів чи інших замовників.

Засновники чи власники підприємства, або посадові особи можуть бути суб'єктами прихованого банкрутства.

За виявлення фактів прихованого банкрутства мінімальне стягнення може застосовуватись:

- у разі констатування фінансової неспроможності суб'єкта господарювання в наслідок збанкрутілості юридичної особи, або порушення законодавства контрагентами, такі як недобросовісна конкуренція, цінова монополізація ринку або фінансові махінації;
- в наслідок вимушених раптових обставин було оголошено банкрутство.

Щонайбільші санкції можуть застосовуватись при неефективному управлінні господарською діяльністю підприємства, включаючи фінансову її частину, при недбалості, крадіжках та різного роду зловживань службовими обов'язками, а також завдяки не кваліфікованості керівництва підприємства.

Фіктивне банкрутство настає тоді, коли суб'єкт господарювання називає себе фінансово неспроможним, а по факту таким не являється. Неправдива

інформація про фінансовий стан, тобто неплатоспроможність підприємства, несе за собою покарання згідно Кримінального кодексу України. Так, службова особа, засновник підприємства, або його власник за не виконання кредиторських зобов'язань повинні виплатити штраф 300 – 500 одиниць мінімальної заробітної плати та до 5 років забороняється займатися подібною діяльністю.

Конфіскація майна та позбавлення волі до 3 років отримує особа при заподіяні великих матеріальних збитків кредиторам або державним установам.

Великим матеріальним збитком вважають збиток, що перевищить в більше ніж 50 разів неоподаткований мінімум підприємства. Такий збиток виникає у разі неповерненні боргів та не сплати податків і їх відсотків.

Цілі поширення інформації про фіктивне банкрутство можуть бути такими:

- відкриття справи про збанкрутілість підприємства або його санація одночасно з переглядом справи про банкрутство;
- незаконне витрачання коштів, в наслідок якого відбувається фіктивна ліквідація, реорганізація чи приватизація суб'єкта господарювання;
- отримання некоректного висновку від аудитора про фінансовий стан підприємства завдяки наданим недостовірним даним про стан досліджуваного підприємства.

Останнім видом банкрутства є умисне банкрутство, яке виникає завдяки корисливим мотивам власників та інших службових осіб у їх протиправних діях або невиконання посадових обов'язків стосовно суб'єкта господарювання. Таке умисне доведення підприємства до фінансової неплатоспроможності завдає великої шкоди тим установам, які зацікавлені у фінансовій стійкості підприємства, а саме: державні або громадські установи чи власники і кредитори.

Внаслідок визнання умисного банкрутства, громадян, які заподіяли значної шкоди інтересам держави чи внаслідок їх дії постраждали громадські установи або кредитори, штрафують від 500 до 800 одиниць мінімальних неоподаткованих доходів та до 5 років позбавляють права працювати на подібній посаді та здійснювати таку ж господарську діяльність.

Позбавлення волі строком до 5 років з конфіскацією майна відбувається внаслідок заподіяння щонайбільшої матеріальної шкоди. Тому слід бути максимально уважними під час ведення фінансово-господарської діяльності власникам та державним установам. [43, с.176]

Щоб припинити підприємницьку діяльність, слід подати суб'єкту господарювання відповідні документи до органу державної реєстрації, які здійснять виключення цього підприємства з Реєстру суб'єктів підприємницької діяльності. Щоб скасувати державну реєстрацію для суб'єкта господарювання, а саме – юридичній особі, слід надати такий перелік документів:

- заява від власника підприємства або заява згідно рішення арбітражного суду, що передбачені законодавством;
- затверджений акт ліквідації від ліквідаційної комісії;
- довідка надана аудитором про перевірку ліквідаційного балансу, що відповідає законодавству;
- довідка від банку щодо закриття усіх рахунків;
- довідка про те, що підприємство зняте з обліку від органів податкової служби;
- підтвердження, що можна публікувати інформацію про ліквідацію підприємства;
- довідка з архіву, що вказує про отримання документів для довгострокового зберігання;
- довідка про отримання печаток і штампів, видана органами внутрішніх справ;
- оригінали установчих документів;
- оригінал свідоцтва про державну реєстрацію.

Фізична особа підприємець має надати наступний перелік документів:

- заява від підприємця-громадянина або рішення арбітражного суду, що передбачені законодавством;
- довідка про зняття з обліку, видана органами податкової служби;

- довідка від банку щодо закриття усіх рахунків;
- довідка про прийняття печаток і штампів, видана органами внутрішніх справ;
- оригінал свідоцтва про державну реєстрацію.

За 10 днів орган з питань державної реєстрації повідомить органи статистики та податкової служби про скасування підприємства державної реєстрації.

Запобігти прояву злочинних інтересів та зупинити гальмування розвитку ринкових відносин в державі є важливим питанням сьогодення. Тому вітчизняне законодавство від 14 травня 1992 р. регулює згідно нормативів важливий елемент ринкового механізму — інститут неспроможності суб'єктів господарювання.

Під час дії Закону «Про банкрутство» було виявлено, що більшості підприємств умисно надавали статус банкрут. Так, до Кримінального кодексу України в 1994 році було введено статті: «Приховування банкрутства» та «Фіктивне банкрутство». Через низку проблем Закону «Про банкрутство» його було удосконалено, а з 1 січня 2000 року було доповнено Закон новою редакцією «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У Кримінальному кодексі з'явилася нова стаття 156 «Доведення до банкрутства».

Починаючи з 90- х років існує проблема пошуку ефективних інструментів для виявлення та упередження умисного та фіктивного банкрутства. А також врегулювання законодавчих питань стосовно кримінальної відповідальності, за викриття злочинних цілей недобросовісних керівників підприємств, сприяння їх умисного банкрутству та легалізацію злочинних коштів. Але і досі не врегульована проблема умисного банкрутства, тому дана категорія порушень мало фігурує у виданнях різних спеціалізацій та має малий відсоток звернень до правоохоронних органів.

За статтею 156 «Фіктивне банкрутство» говориться, що банкрутство – це штучне збільшення пасиву та зменшення активу боржників, а саме приховування майна, його відчуження за невігідними угодами, дарування, а також доведення неіснуючих боргів.

На момент впровадження фіктивного банкрутства та завдяки господарському, фінансовому становищу підприємства, суб'єктом господарювання можуть здійснюватись виробнича та комерційна діяльність. Через можливу платоспроможність, таке підприємство може задовольняти вимоги кредиторів та, незалежно від основних засобів, здатне виконувати бюджетні зобов'язання. При наявності основних засобів, які і належать до менш ліквідної частини активів, суб'єкт господарювання також може здійснювати підприємницьку діяльність та маневрувати фінансовими потоками підприємства для розрахунків з кредиторами.

Під час процесу доказування фіктивного банкрутства важливо визначити поняття «неправдива заява». Подати цю заяву слід до арбітражного суду керуючись пунктом 2 статті 6 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У заяві необхідно вказати обставини, що підтверджують неплатоспроможність підприємства, дані про існуюче майно, дебіторську заборгованість та різні інші обставини банкрутства, які надаються боржником.

Крім того, варто подати і інші документи, які вказують на неплатоспроможність суб'єкта господарювання. Арбітражний суд згідно зі статтею 11 зазначеного Закону вводить процедуру розпорядження майном боржника і призначає розпорядника для збанкрутілого підприємства. А також існує ймовірність проведення експертизи для визначення його фінансового становища.

Існує ймовірність, арбітражним судом назначити боржнику подання аудиторського висновку, який зобов'язує заявника подати оголошення про порушення справи про банкрутство.

Згідно зі статтею 13 названого Закону майновий розпорядник для забезпечення інтересів кредиторів стосовно майна, має право проводити аналіз фінансового становища боржника, притягати власних спеціалістів для забезпечення своїх повноважень, проводити аналіз господарської й інвестиційної діяльності підприємства, слідкувати за становищем на товарних ринках, а також розкривати і доводити ознаки фіктивного банкрутства.

Таким чином, при подачі неправдивої заяви до арбітражного суду, у якій стверджується про фінансово неспроможне підприємство, існує ймовірність підтвердження факту фіктивного банкрутства під час провадження та виконання своїх обов'язків майновим розпорядником. Однак згаданий закон тільки вказує на те, що державні органи готуються подавати до суду або до інших уповноважених органів, висновки про існування ознак банкрутства як прихованого, так і фіктивного або до його доведення державні підприємства або підприємства, частка державної власності статутного фонду яких більша, ніж 25 %.

Доцільним рішенням було б мати вказівку в згаданому Законі, а саме: повідомляти правоохоронні органи про різного ступеня зловживань підприємствами при банкрутстві незалежно від форм власності. Тому для цього слід сумісно працювати суду та правоохоронним органам, у виявленні факту збанкрутілості, оскільки проблема банкрутства багато в чому пов'язана зі злочинними діями.

Суб'єкт господарювання, подаючи неправдиву заяву арбітражному суду не вичерпує можливість вчиняти такий злочин як фіктивне банкрутство. Така ж заява може бути надіслана на адресу кредитора. Тому існує ймовірність отримати підприємством претензію від кредитора за статтею 6 Арбітражного процесуального кодексу України. За якою підприємство, що оголошує про своє банкрутство повинне сплатити суму за основний борг доставленого, але ще неоплаченого товару, з урахуванням пені за прострочення.

Суб'єкт господарювання, відповідаючи на претензії позивача вказує на відсутність грошових коштів, тому для стягнення заборгованості кредитор може подати звернення до арбітражного суду. Так, під час розгляду претензії може виявитись, що в період відправлення на неї відповіді у підприємства на розрахунковому рахунку були грошові кошти, яких було достатньо, щоб погасити заборгованість. Наявність коштів підтверджується довідкою з банку, який обслуговує рахунок фіктивно збанкрутілого підприємства.

Отже, претензія про фінансову неспроможність суб'єкта господарювання – це і є неправдива заява від підприємства, яка лише відкладе на деякий час звернення кредитора до арбітражного суду.

Окрім кредитора до процесу виявлення фіктивного банкрутства долучається держава, тобто органи стягнення, які відповідають за відомості про сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів. За статтею 9 «Податкового кодексу України» усі платники податків повинні вести бухгалтерський облік, створювати звіт про фінансово-господарську діяльність підприємства та вести інші документи, пов'язані із сплатою податків. Все це підприємство має подавати в державні органи декларування у встановлені законом терміни.

Згідно «Податкового кодексу України» встановлюються строки і порядок сплати податків до державного бюджету, визначається відповідальний за процес правильного нарахування та оплати податків. Згідно статті 16 кодексу платникам податків слід надати податковим органам декларацію про прибуток, яка розраховується з початку звітного фінансового року. Регламентування порядку сплати податків підприємством та інших платежів є в декретах Кабінету міністрів України та інструкціях Мінюсту, Головної податкової адміністрації та багатьох інших законах, де вказуються роз'яснення з застосувань нормативних актів.

У поданих звітах, суб'єкта господарювання, йдеться про фінансову неспроможність підприємства. У яких вказано його майнове і фінансове положення без відображення фінансово-господарської діяльності. Даний документ є підставою для податкового органу влаштувати перевірку підприємству, під час якого можливо виявити невідповідність інформації, що вказано у звітному документі з реальним становищем суб'єкта господарювання.

Таким чином, подана перекручена інформація про фінансове становище підприємства у звітних документах, може підтвердитись під час перевірки, тому такий документ можна вважати неправдивим, тобто неправдивою заявою.

Дані дії вимагають негайної кримінально-правової оцінки, адже існують ознаки злочинних дій. За статтею 156 (фіктивне банкрутство) про неправдиву інформацію, що була подана податковому органу, а також за статтею 148, що вказує

на ухилення підприємства від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів.

Розгляд додаткової кваліфікації за статтею 172 Кримінального Кодексу не потрібне, тому що дані злочинні дії про фіктивне банкрутство пов'язані з нехтуванням службових обов'язків та підrobкою документів з неправдивими відомостями.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Отже, вивчивши питання антикризового менеджменту та ймовірності банкрутства, визначивши та обґрунтувавши концепції антикризового менеджменту підприємства, проаналізувавши прогнозування ймовірності банкрутства підприємства та особливостей визначення прихованого, фіктивного та умисного банкрутства, можна сказати, що існує тенденція збільшення кількості порушених справ про банкрутство, а також тенденцію на прогнозування ймовірності банкрутства підприємством. Своєчасне виявлення негативних факторів, що впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства дозволять сформулювати відповідну фінансову політику та посприятимуть розробленню заходів на вирішення цих факторів.

Важливими діями для визначення ймовірності банкрутства є оцінка стану організації та вибір її контрагентів. Оцінити стан організації можна, провівши загальний аналіз фінансового стану компанії та її платоспроможності. Для аналізу фінансового стану організації необхідно розрахувати та оцінити набір її фінансових показників.

Відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство несе суб'єкт господарювання, а саме: його засновники, власники нерухомого майна та інші уповноважені особи. Тому вони мають нести повну юридичну відповідальність за приховування факту банкрутства, визнання фіктивного банкрутства та спричинення умисного банкрутства.

ВИСНОВКИ

В ході написання магістерської кваліфікаційної роботи було використано ряд інструментів та навичок, за допомогою яких було визначено теоретичну базу та науково-практичні аспекти аналізу неплатоспроможності світових підприємств у сучасних умовах та під час глобалізації економіки. Результати проведеного дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. На сьогоднішній день компанії всього світу не тільки мають змогу розвиватись та провадити свою діяльність в умовах конкурентного ринку, але й перебувають під впливом багатьох факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які паралельно можуть суттєво гальмувати їх розвиток .

2. Неплатоспроможність є основною причиною банкрутства. Під цим терміном прийнято розуміти неспроможність організації своєчасно виконувати свої зобов'язання по сплаті платежів порядку та в повному обсязі.

3. Банкрутство є багатогранним терміном, який асоціюється з багатьма пов'язаними умовами, включаючи фінансову кризу, неплатоспроможність, заставу, ліквідацію, судові процедури, примусове виконання, конфіскацію та навіть фінансову чи організаційну кризу як наслідок.

4. Банкрутство є визнаною господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і виконати прийняті судом вимоги кредиторів не інакше як із застосуванням ліквідаційної процедури.

5. Банкрутство є найважливішим елементом правового регулювання сучасних ринкових відносин. Економіка країни має бути передбачуваною з огляду на провали загальної системи антикризового управління. Тому для своєчасного прийняття управлінських рішень необхідні передові методи та засоби антикризової діагностики.

6. Перед банкрутством компанії виникає багато причин або симптомів, як внутрішніх (ендогенних, які показують основні причини неплатоспроможності значної частини компаній), так і зовнішніх (екзогенних). До внутрішніх причин належать погана фінансова політика, що призводить до високої заборгованості, втрата ринків збуту, відсутність чітко сформульованої стратегії компанії, занадто великі обсяги боргу, недостатній фінансовий контроль укладених договорів.

Зовнішні причини є складнішими ніж внутрішні та залежать від політичного, макроекономічного, соціального та внутрішнього становища партнерів, інвесторів і клієнтів.

7. Банкрутство має дуже розгалужену та широку класифікацію його видів, що з одного боку може бути дещо складним для вивчення та узагальнення. З іншого допомагає краще та точніше дослідити та зрозуміти природу банкрутства.

8. Формування системи фінансового контролінгу на підприємстві – це складний і послідовний процес, який складається з розвитку системи блоків і у визначенні послідовності етапів його побудови.

9. За визначенням західноєвропейських економістів, антикризове управління - це діяльність, необхідна для придушення загрозової ситуації в компанії, головним завданням якої є виживання. Така діяльність інтенсивно нарощує ресурси та методи, які допоможуть подолати ситуацію, що загрожує компанії. При цьому увага відволікається на короткострокові проблеми, для вирішення яких застосовуються жорсткі та швидкі рішучі заходи. Тому в деяких випадках антикризове управління - це набір інструментів, за допомогою якого стає відомо, що наближається переломний момент компанії і що компанія йде на новий шлях розвитку.

10. Антикризове управління може бути ефективним, за умови вмілого управління активами та пасивами підприємства. Важливо розуміти фази бізнес-процесів (продаж, виробництво, доставка, облік). Знання засобів захисту активів та безпеки бізнесу. Правильно формувати кадрову політику, вирішувати соціальні

питання та будувати відносини з профспілками. Інформувати трудовий колектив про плани, методи і принципи управління, суспільно важливі аспекти діяльності широких верств населення. Ефективно керуйте програмами для побудови відносин з акціонерами, партнерами та державними органами.

11. Розглянуті в дипломній роботі методи прогнозування ймовірності банкрутства не можуть дати точних і надійних результатів щодо ймовірності банкрутства українських компаній. Використовуючи методи та прийоми прогнозування ймовірності банкрутства, можна отримати суперечливі висновки щодо рівня фінансового стану підприємства та ризику банкрутства.

Перспективним напрямком досліджень є безпосередньо удосконалення механізму прогнозування ймовірності банкрутства, а саме детальне вивчення існуючих критеріїв, вибір системи показників та інших її складових.

12. Відповідальність за порушення вимог законодавства про банкрутство несе суб'єкт господарювання, а саме: його засновники, власники нерухомого майна та інші уповноважені особи. Тому вони повинні нести повну юридичну відповідальність за приховування факту банкрутства, визнання фіктивного банкрутства та умисне спричинення банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 14.05.92 № 2343-ХІІ "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" [Електронний ресурс] / Закон. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства [Електронний ресурс] // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74) – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
3. Міністерство Юстиції України. Діяльність арбітражних керуючих [Електронний ресурс] / Міністерство Юстиції – Режим доступу до ресурсу: https://minjust.gov.ua/m/str_4793.
4. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств : теорія, методика, аналіз : [монографія] / Василь Григорович Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с. – ISBN 966-574-749-5.
5. Берест М. М. Статистичний аналіз процесів банкрутства в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Берест // Бізнес Інформ. - 2012. - № 6. - С.89-92.
6. Бурденюк Т. Г. Стратегічний аналіз критеріїв конкурентоспроможності підприємств / Т. Г. Бурденюк // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнар. зб. наук. пр. – Вип. 1. – Житомир : ЖДТУ, 2014.
7. Брінь П. В. Аналіз сучасного стану інституту банкрутства України / П.В. Брінь, А. Ю. Бондаренко // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2013.- № 69. - С. 155-161.
8. Верховний Суд України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://supreme.court.gov.ua/>.
9. Restructuring and insolvency law in Ukraine [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cms.law/>.
10. The Worldbank Database [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://data.worldbank.org>.

11. Ukraine Refugee Situation [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.
12. Business Futures: Signals of Change [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.accenture.com>.
13. Waszkowski, A. Methods of classification models for enterprises insolvency prediction. *Acta Sci. Pol. Oeconomia* 2021, 10, 95–106.
14. Bešlić Obradović, D.; Jakšić, D.; Bešlić Rupić, I.; Andrić, M. Insolvency prediction model of the company: The case of the Republic of Serbia. *Econ. Res.-Ekon. Istraživanja* 2018, 31, 139–157.
15. Щоквартальна реєстрація нових підприємств та оголошення про банкрутство - статистика [Електронний ресурс] // Євростат. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics>.
16. БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ: КЛЮЧОВІ ОСОБЛИВОСТІ [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://golaw.ua/>.
17. Базілінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика : навч. посіб. / О. Я. Базілінська. –К. : ЦУЛ, 2009. – 328 с.
18. Чеберяк П. П. Наукова розробленість проблемних питань розслідування справ про банкрутство / П. П. Чеберяк // *Адвокат*. – 2011. – № 12(135). – С. 35–37.
19. Diez, F.J.; Duval, R.A.; Fan, J.; Garrido, J.; Kalemli-Özcan, S.; Maggi, C.; Peria, M.M.S.M.; Pierri, N. Insolvency Prospects Among Small-and-Medium-Sized Enterprises in Advanced Economies: Assessment and Policy Options. *Int. Monet. Fund* 2021.
20. Business failure prediction based on two-stage selective ensemble with manifold learning algorithm and kernel-based fuzzy self-organizing map [Електронний ресурс] // *Knowledge-Based Systems*. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1016/j.knosys.2017.01.016>.
21. Code of Ukraine on Bankruptcy Procedures, Law No. 2597-VII [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://arzinger.ua/en/press-center>.
22. Дуда С.Т. Теоретичні аспекти аналізу банкрутства підприємства та шляхи його подолання / С.Т. Дуда, І.В. Михайлик // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2012.

23. Економіка підприємства : [підручник] / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко та ін. ; за заг. ред. С. Ф. Покропивного. – [вид. 2-ге, перероб. Та доп.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 528 с. – ISBN 966-574-148-9.

24. Економічний аналіз : [навчальний посібник] / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2003. – 680 с. – ISBN 966-8059-16-6.

25. Ермолович Л. Л. Анализ хозяйственной деятельности предприятия : [учеб. пособие] / Л. Л. Ермолович, Л. Г. Сивчик, Г. В. Толкач, И. В. Щитникова; под. общ. ред. Л. Л. Ермолович. – Мн. : Интерпрессервис ; Экопрессервис, 2001. – 576 с. – ISBN 985-6656-03-6. – ISBN 985-6598-73-7.

26. Жихор О. Б. Аналіз вірогідності банкрутства будівельного підприємства / О. Б. Жихор, Ю. О. Маньковська // Формування ринкових відносин в Україні. - 2017. - № 3. - С. 29-35.

27. Задорожний З.В., Ковальчук Є.К., Панасюк В.М. Облік в галузях економіки: Навчальний посібник. - Тернопіль: Економічна думка, 2010. - 245 с.

28. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия: Учебник/Н. Л. Зайцев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2000.

29. Король Г. О. Категорії управлінського обліку як інформаційної бази аналізу ефективності діяльності суб'єктів господарювання . / Г. О. Король, І. М.Ізвекова // Проблеми економіки та політичної економії. - 2017. - № 1. - С. 157-167.

30. Сутність антикризового управління та принципи його здійснення [Електронний ресурс] // Ефективна економіка №10. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.economy.nayka.com.ua/>.

31. Прокопчук С. І. Компаративний аналіз емпіричних результатів прогнозування банкрутства заводів ЗБК України за допомогою нормативних підходів та підходу, оснований на імітаційному моделюванні / С. І. Прокопчук// Економіка та держава. - 2013. - № 8. - С. 95-98.

32. Прокопчук С. І. Критичний аналіз критеріїв оцінювання ризику ймовірного банкрутства (на прикладі підприємств ЗБВ України) / С. І.Прокопчук // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 2. - С. 161-170.

33. Пустовгар С. А. Діагностика банкрутства підприємства з використанням технології факторного аналізу / С. А. Пустовгар // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2013. - Вип. 43. - С. 175-181.

34. Радева М. М. Аналіз ефективності діяльності корпорацій в Україні . /М. М. Радева // Інвестиції: практика та досвід. - 2010. -№ 21. - С. 18-22.

35. Радіонова Я. В. Комплексний аналіз та оцінка ефективності інноваційної діяльності агропромислових підприємств . / Я. В. Радіонова// Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2016. - Вип. 10(2).- С. 80-83.

36. Ревуцкий Л. "Золотые правила" управления результативностью и эффективностью работы предприятий/ Л. Ревуцкий //Менеджмент сегодня. -2005. -№ 3. - С. 15-18.; № 4. - С. 7-10.; № 5. - С. 2-8.

37. Рогатенюк Е. В. Аналіз кількісних моделей оцінки ймовірності банкрутства підприємств / Е. В. Рогатенюк // Экономика Крыма. - 2013. - № 1. -С. 291-297.

38. Роменська К. М. Підвищення ефективності діяльності малого підприємства на основі методу аналізу ієрархій . / К. М. Роменська // Економіка та держава. - 2016. - № 2. - С. 39-42.

39. Рубан Л. О. Методичні засади формування системи показників комплексного аналізу ефективності діяльності промислового підприємства. / Л.О. Рубан, Т. О. Федорченко // Молодий вчений. - 2017. - № 6. - С. 485-489.

40. Румянцева Е. Е. Новая экономическая энциклопедия. 2-е изд. – М.: Инфра-М, 2006. – 810 с.

41. Савицкая Г.В. Анализ эффективности деятельности предприятия: Методологические аспекты/ Г.В. Савицкая. - 2-е изд., испр. - М.: Новое знание, 2004. - 159 с.

42. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : [навч.посіб.] / Г. В. Савицька ; [2-ге вид., випр. і доп.]. – к. : Знання, 2005. – 662 с.

43. Сачовський І. До питань аналізу основних показників ефективності діяльності х підприємств . / І. Сачовський // Економіст. - 2017. - № 7. - С. 12-14.

44. Симионова Н.Е. Оценка стоимости предприятия (бизнеса): Учебное пособие/ Н.Е. Симионова, Р.Ю. Симионов. - М.: МарТ, 2004. - 463 с.
45. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : [навч.посібник] / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с. – ISBN 966-574-1446.
46. Ушеренко С. В. Аналіз сучасних тенденцій банкрутства українських підприємств та напрямів удосконалення фінансового менеджменту / С. В.Ушеренко // Фінанси, облік і аудит. - 2013. - Вип. 2. - С. 160-169.
47. Фасхиев Х. А. Как измерить конкурентоспособность предприятия? / Х.А. Фасхиев, Е. В. Попова // Маркетинг за рубежом. – 2003. – № 4. –С. 53–68.
48. Филатов С. В. Обобщающие показатели, полученные методами комплексной оценки финансового состояния предприятия / С. В. Филатов //152 Вестник Московского университета серия 6 «Экономика», 2006. – № 5. – С. 75–90.
49. Яцишин, С. Р. Інформаційні потоки системи бухгалтерського обліку в управлінні підприємством / Світлана Яцишин // Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Тернопіль – Чортків, 26-27 квітня 2012 р.] – Чортків, 2012. – С.381-383.
50. Яцишин, С. Р. Об'єктивна необхідність та нормативно-правове забезпечення облікової політики підприємства в ринкових умовах господарювання / С. Яцишин // Збірник тез доповідей студентської наукової конференції «Облік і контроль у контексті євроінтеграції» [Тернопіль, 14-15 квітня 2009 р.] – Тернопіль, 2009. – С. 30-34.
51. Яцишин, С. Р. Ознаки міжнародної системи бухгалтерського обліку /Світлана Яцишин // Формування інформаційного потенціалу бухгалтерського обліку, контроль, аналіз та аудит в умовах глобальних економічних змін : матеріали міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. ПДАТУ [Кам'янець-Подільський, 18-19 квітня 2013 р.] – Тернопіль : Крок, 2013.

ДОДАТКИ